

ความเป็นมาของความคิดเรื่องโมกษะ

สาเหตุที่ทำให้เกิดความคิดเรื่องโมกษะ

ในสมัยทุกเวลา ชาวอินเดียนอารยันส่วนใหญ่มองโลกในแง่ดี เห็นชีวิตว่าเต็มไปด้วยความสุขสันต์น่ารื่นรมย์ แต่ต่อมาทัศนคติดังกล่าวได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นตรงกันข้ามในสมัยอุปนิษัท กล่าวคือ พวกเขากลับมีความเห็นว่า การที่คนเราเกิดมามีชีวิตอยู่ในโลกนี้ แท้จริง เป็นความทุกข์ มิใช่เป็นความสุขดังที่เคยเข้าใจกันมาแต่ก่อน สาเหตุสำคัญที่ทำให้ชาวอินเดียนอารยันเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านความคิดเช่นนั้น ผู้วิจัยเชื่อว่าเกิดมาจากสาเหตุสำคัญ 2 ประการ คือ

- 1) การพิจารณาเห็นถึงความจริงของชีวิต คือ ความไม่จีรังยั่งยืน
- 2) สภาพที่ก่อกวนจิตใจทางธรรมชาติ

ในคัมภีร์อุปนิษัท มีข้อความบางตอนซึ่งแสดงให้เห็นว่า ในสมัยนั้น มีชาวอินเดียนอารยันหันมาให้ความสนใจพิจารณาความจริงอันเป็นกฎธรรมชาติของทุกชีวิต ตลอดจนสรรพสิ่งทั้งหลาย นั่นคือ ทุกชีวิตและทุกสิ่งย่อมมีการเกิดขึ้นและดับสลายไปเนืองนิตย์ ไม่มีสิ่งใดเลยที่จะคงความจีรังยั่งยืนอยู่ได้ ดังเช่นถ้อยคำที่พระเจ้าตฤพรต ผู้สอนธรรมมีคำสอนกล่าวในภุมพรหม กล่าวแก่พระฤๅษี ศากายันชะว่า "แมแต่ มหาสมุทรก็ยังมีวันที่จะตกล้นเหือดแห้งไป นอกเขาสูงเท่าสูงก็ยังมีวันที่จะตกล้นหายราบลง หรือแมแต่ดาวเหนือ ที่เรื่อกันว่ามีความคงที่มากที่สุด ก็ยังมีวันที่จะเคลื่อนไ้" คนเราทุกคน

¹ ในคัมภีร์อุปนิษัท 1.4

ก็เช่นกัน เมื่อเกิดมาแล้ว ก็คงตาย!

แม่แก่พระเจ้าจักรพรรดิ ผู้เป็นขี้ก้น นกขี้ก้นที่ยิ่งใหญ่ (มหา-ขนู-ขรู)
มีพระเจ้าสุทนต์... เป็นเมืองคนตลอดจนพระราชทูตไปทั่วยุทธยา, เซน
พระเจ้ามฤตตะ... แม่จะมีเพื่อพระประยูรญาติคอยเฝ้าดูแลอย่างใกล้ชิด
[แต่เมื่อถึงคราว] ก็ยังต้องทิ้งราชสมบัติอันยิ่งใหญ่ เล็ดรูดจากโลกนี้ไปสู่โลกหน้า
ไม่มีอะไรก็กับพวกแมงกิ้งก่าเล็ก ๆ นี้อะไรและบุง เป็นคน (หัตถ์ศกาทบะ)
ตลอดจนที่รพญา และไม้ใหญ่ซึ่งหลาย (ตฤณวนสุปตบะ) พึงการเกิดขึ้น และคงตาย
ไปในที่สุด²

เมื่อได้ตระหนักถึงความจริงดังกล่าวแล้ว ย่อมทำให้เกิดมีความรู้สึกสอใจ
เมื่อหน่ายในชีวิตที่ไม่มีอะไรแน่นอน มองเห็นความสุขทางโลกเป็นสิ่งที่ไร้ประโยชน์โดย
สิ้นเชิง ถึงขั้นจึงเทศกถ่าวแก่พระบรมว่า "เราจะพูดถึงทรัพย์สินสมบัติกันไปทำไม ในเมื่อเรา
ยังต้องพบกับท่าน [ความตาย] อยู่"³

¹ ในกถาขุณยนิมิต 1.1.26 นจิกตโคกถ่าวแก่พระบรมถึงความจริงในขณะนี้
ว่า "ชีวิตทุกชีวิตย่อมสิ้นนิตเกิดขว โดยมีท่านเป็นผู้นำหนค และควบคุมชะตาชีวิต"
(อมิ อรุวิ ชีวิตมอุปเมว ตไวว วาตาสู ทว บุดตุยคีเต) และ 1.1.27 " เราจะมีชีวิต
อยู่ไค่นานเพียงใด ในเมื่อเรายังคงกอกอยู่ในอำนาจของท่าน" (ชีวิตินยาโม ยาวทีคินยชิ ทวี)

² ไมทราบดีเยอุปนิมิต 1.4

³ กถาขุณยนิมิต 1.1.27

"อุปชยามเต วิคตมทราภุม เจตุ ทวา"

นอกจากนี้ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติก็มีส่วนสำคัญในการทำให้ชาวอินเดีย-อารยันในสมัยนั้นมองเห็นว่า การดำเนินชีวิตอยู่ในโลกนี้ไม่มีความทุกข์ด้วยเช่นกัน นรมพิลด์ ไทพรธนาถึงสภาพธรรมชาติของบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำคงคาซึ่งเป็นถิ่นฐานใหม่ที่พวกอินเดียอารยันในสมัยพระเวทตอนปลายอพยพไปอยู่นั้น¹ ว่า มีลักษณะภูมิอากาศที่ร้อนจัด และรุนแรงกว่าลักษณะภูมิอากาศของบริเวณที่เรียกว่า ปัจฉาป ซึ่งเป็นที่ฐานเก่าของชาวอินเดียอารยันในสมัยพระเวทตอนต้น ยิ่งกว่านั้น ในเวลาใดที่มีฝนตกชุก ก็มักจะเกิดภาวะน้ำท่วมจากแม่น้ำสายใหญ่ ๆ ทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ลงอย่างถึง แม่น้ำคงคา เป็นอาณานิคมบริเวณที่กว้างขวาง ซึ่งก่อให้เกิดความเสียหายอย่างใหญ่หลวงแก่ชีวิตและทรัพย์สินของพวกอินเดียอารยันในทางตรงกันข้าม เมื่อเกิดภาวะฝนแล้ง ความอดอยากทวีโตยรวมทั้งโรคระบาดร้ายแรง อันได้แก่ กาฬโรค และ อหิวาตกโรค ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากภาวะคั่งงอวย่อมต่ำอายุชีวิตของพวกอินเดียอารยันลงคราวละมาก ๆ นอกจากนี้ บรรดาสัตว์ร้ายที่มีอยู่ชุกชุม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง งูพิษ และ เสือ ก็ออกอาละวาดอยู่เกราะที่ราบเป็นประจำ สิ่งเหล่านี้

¹ ศกษปถพราหมณะ 1.4.1.10-18 กล่าวถึงเรื่องราวของพระเจ้ามารุท (มารูว) กษัตริย์แห่งวิเทห ซึ่งแสดงให้เห็นถึง การอพยพขยายดินแดนของพวกอินเดียอารยันจากถิ่นฐานเดิมบริเวณแม่น้ำสรสวตี ไปทางตะวันออกเฉียงมากขึ้นทุกทีจนครอบคลุมที่ราบลุ่มแม่น้ำคงคาและสิ้นสุดลงที่แม่น้ำสทานีรา (Gandak) ซึ่งเป็นแนวสาขาที่ไหลลงสู่แม่น้ำคงคาใกล้เมือง Patna ในปัจจุบัน

Arthur A. Macdonell, A History of Sanskrit Literature, 2 nd ed. (Delhi : Motilal Banarsidass, 1971), pp. 181-182

เชื่อว่า มีผลกักกันต่อจิตใจของชาวอินเดียน ทำให้พวกเขากลายเป็นผู้มองโลกในแง่ร้าย¹ เห็นโลกมีคมัว ไม่แจ่มใส น่าอยู่เหมือนในสมัยพระเวทตอนต้น

กล่าวโดยสรุป การตระหนักถึงความไม่จีรังยั่งยืนของชีวิต และความจำเป็นในการที่จะต้องต่อสู้ คับรณ เพื่อความอยู่รอดในท่ามกลางสภาพธรรมชาติที่โหดร้าย ล้วนเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ชาวอินเดียนในสมัยอุปนิษัทเกิดมีความคิดที่ว่า การเกิดมา มีชีวิตอยู่ในโลกนี้เป็นความทุกข์ทั้งสิ้น และความทุกข์ดังกล่าวนี้ ก็มีใ้ว่าจะอันตูกองตลอดกาลพร้อมกับความตาย ทั้งนี้เพราะ [คัมภีร์ที่ได้อ่านมาแล้วในบทก่อน] ชาวอินเดียนในสมัยนั้น มีความเชื่อในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดของวิญญาณ หรือที่เรียกว่า " สัสาร " ² ซึ่งตาม

¹ Maurice Bloomfield, The Religion of the Veda

(Delhi : Indological Book House, 1972), pp. 264-265

² คำว่า " สัสาร " มีปรากฏไว้ในคัมภีร์อุปนิษัทเล่มต่าง ๆ เช่น การฤคอุปนิษัท [1.3.7] , โมทรายณีอุปนิษัท [1.4] ๗๑๗

ความเชื่อทั้งกล่าว บุคคลเมื่อตายจากโลกนี้ไปแล้ว จะต้องกลับมาเกิดใหม่ในโลกนี้อีก เว้นแต่ตายเวียนเกิดอยู่เช่นนี้เรื่อยไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด โดยมีกรรมเป็นเครื่องผูกมัดบุคคลให้คงติดอยู่ในวัฏฏะดังกล่าวอันเป็นเหตุให้คงพบกับความทุกข์นานาประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความทุกข์ที่เนื่องมาจากความไม่จริงยั่งยืนของชีวิต และสรรพสิ่งทั้งหลายตามกฎธรรมชาติที่ไม่อาจจะหลีกเลี่ยงได้ ด้วยเหตุนี้จึงมีชาวอินเดียอารยันบางพวก¹ ในสมัยอุปนิษัทคิดปรารภว่าให้ตนเองเป็นอิสระหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารอันเป็นทุกข์ จึงจะเห็นได้จากถ้อยคำที่พระเจ้าพรหมหรือพรหมเจ้าพรหมตรัสว่า

¹ ชาวอินเดียอารยันที่มีบทบาททางด้านความคิดเกี่ยวกับโมกษะในสมัยอุปนิษัทอันเป็นผู้ที่อยู่ในวาระสูง ๆ ทั้งสิ้น ได้แก่ วาระกษัตริย์ [ทฤททาร์ณยกอุปนิษัท 2.1 (= เกาศิกทิวราฆณะอุปนิษัท 4), 6.2; ฉานโทคยอุปนิษัท 1.8-9, 1.9.3 (ถึงแม้ว่าในที่นี้จะมีนอกแค้นเพียงว่า "อภิกษัตริย์" เป็นผู้สอนความรู้เพื่อโมกษะแก่ "อุทร-ศายทิลยะ" แต่จากชื่อผู้สอนก็ทำให้สามารถเดาได้ทันทีว่า เป็นผู้ที่อยู่ในวาระกษัตริย์), 7 ฯลฯ] และ พรหมณ์ [ทฤททาร์ณยกอุปนิษัท 2.4 (= 4.5), 3.1... ฯลฯ, 4.1.4; ฉานโทคยอุปนิษัท 4.4-14, 6.1 ... ฯลฯ] ทั้งนี้ เหตุผลที่พอจะอธิบายได้ 2 ประการคือ:- 1) เนื่องจากชนชั้นสูงมีโอกาสได้รับการศึกษาเล่าเรียนมากกว่า จึงทำให้มีปัญญาความคิดกว้างไกลกว่า นอกจากนั้นยังมีเวลาว่างพอที่จะขบคิดปัญหาที่ลึกซึ้งไค้มากกว่าชนชั้นต่ำที่มุ่งคิดแต่เรื่องการทำมาหากิน 2) ชนชั้นสูงได้เคยชินกับการได้รับความยกย่องในสังคมถึงพร้อมด้วย อาก ยศ และความสุขสบาย ขอมเกิดความคิดวิฤคในเหตุการณ์อันน่ากลัว ชาติหน้าตนอาจจะต้องสูญเสียสิ่งเหล่านี้ไปโดยที่ตนเองอาจจะคงไม่เกิดในวาระที่ต่ำกว่าเดิม หรือแม้แต่ว่าอาจจะคงไม่เกิดเป็นสัตว์เครื่องงานก็ได้ ดังนั้น พวกเขาเหล่านี้จึงคงคิดหาทางที่จะทำให้ตนเองหลุดพ้นจากวัฏสงสารที่เต็มไปด้วยความเปลี่ยนแปลงไม่แน่นอนนี้

"เราก่ออยู่ในห้วงแห่งสงสารนี้ ประจวบกับที่ตกอยู่ในมือน้ำอันมีคมมีก ขอให้ท่านจงช่วยยก
เราเจ้าขึ้นจากห้วงแห่งความทุกข์นี้ด้วยเถิด"¹

การที่บุคคลจะเป็นอิสระหลุดพ้นจากวิญสงสาร ใค่นั้น ตามความคิดของชาว
อินเดียนั้นในสมัยอุปนิษัท มิได้หมายถึงการที่บุคคลจะต้องพยายามหาทางทำให้ตนเอง
สูญสลายไปโดยไม่มีเศษเหลือ เพื่อที่จะได้ "ไม่มีอะไร" มาเวียนว้ายกายเกิดอยู่ในโลกนี้
อีกต่อไป แต่หมายถึงการที่คนเราจะต้องพยายามเข้าถึง และรู้อัจฉัยของตนเอง [มีใช้รูปคำ
เฉพาะหญิง] ถึงส่วนอันเป็นสาระหรือเนื้อแท้ของตนเองที่เรียกว่า "อาत्मัน" ว่ามีความ
เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพรหม ซึ่งเป็นสาระหรือเนื้อแท้ของสกลจักรวาล ที่มีภาวะเป็น
นามธรรม (Abstract) และมีเนื้อแท้ที่ประกอบด้วยคุณสมบัติสำคัญ คือ ความไม่มีขอบ-
เขตจำกัดทั้งกาลและเทศะ (อนนต) ² ตลอดจนเป็นอนันตะ (อานนต) หรือความบัน-
เทิงใจ

ทั้งนี้สมัยยุคเวท ชาวอินเดียนั้นได้แบ่งองค์ประกอบของมนุษย์ออกเป็น 2
ส่วน คือ ร่างกาย และวิญญาณ ส่วนที่เป็นร่างกายนั้น มีการเนาเมื่อขุดลงไปใต้คามกาล

¹ โมกกรายณียอุปนิษัท 1.4

"อุทฺตรคฺคฺมฺรฺทฺธิ อฺนฺโธปฺนฺสโธ เกก อิวาत्मสมฺभिः संसारः"

² ไทคทิวียอุปนิษัท 2.1.1

³ พฤททวาริชกอุปนิษัท 3.9.28

ฉานโทคยอุปนิษัท 4.10.5 ใช้คำว่า " ก " [= 1.ความสุข 2. น้ำ
3. ศีรษะ] แทนคำว่า "อานนต"

แต่ส่วนวิญญานจะคงอยู่ต่อไป คัมภีร์ฤคเวทเรียกวิญญานว่า "อสุ" ¹ ซึ่งมีทมน้อยมาก และก็มีใ้ให้คำอธิบายใด ๆ เกี่ยวกับ อสุ ไว้เลย เพียงแต่บอกว่า "ภายหลังจากที่คนเรา ไ้ตายลง พระอัคนีจะเป็นผู้นำอสุไปสู่โลกของมิตถุเท่านั้น" ² นอกจากนี้ ยังมีการกล่าวถึง คำอีกคำหนึ่ง คือ อาคมัน ซึ่งในคัมภีร์ฤคเวทมิได้มีความหมายอะไรมากไปกว่า สมหทัยใจ ³ ตัวอย่างเช่น "อาคมันคือสมหทัยใจของท่าน" ⁴ ต่อมาในสมัยภราทมะอาคมันกลาเหมายี ความหมายว่า วิญญาน หรือ ตน (self) ⁵ และต่อมาในสมัยอุปนิษัต หรือพระเวท

¹ กุบพี 2 หน้า 19

² ฤคเวท 10.16.2

ในที่นี้ใช้คำว่า "ชาติเวท" แทน "อคุนิ" คำดังกล่าวถือว่าเป็นสมญาของพระ-
อัคนีโดยเจตนา มีปรากฏในคัมภีร์ฤคเวทมากกว่า 120 ครั้ง ในฤคเวท 6.15.13
มีการอธิบายความหมายของคำนี้ไว้ว่าหมายถึง "บุรุษที่บังเกิดมาแล้วทุกรุ่น" (วิศวา
เวท ชนิมา)

A.A. Macdonell, Vedic Mythology (Delhi: Motilal Banarsidass), p. 97

³ Macdonell, A History of Sanskrit Literature, p. 185

⁴ ฤคเวท 7.87.2

"อาคฺมา เต วาตะ"

อ้างอิงใน S. Radhakrishnan, The Principal Upanisads (London: George Allen & Unwin, 1953), p 73

⁵ Macdonell, A History of Sanskrit Literature, p. 185

ตอนปลาย ชาวอินเดียนโบราณก็นิยมใช้ "อาตมัน" เป็นศัพท์เฉพาะทางศาสนา หมายถึง วิญญาณอันเป็นส่วนที่เป็นสาระของมนุษย์ที่มีความเป็นนิรันดร เมื่อบุคคลตายลง อาตมันจะมีใดท่างไปท่างใด ! แต่อาตมันหรือดวงของประกอบสำคัญสำหรับความมีชีวิตที่คอยติดตาม อาตมัน อันโตนถึก มนัส กับ อินทรีย์, ปราน และร่างประณีต² จะเปลี่ยนจากร่างเก่าไป ยึดครองร่างใหม่ท่างไป เหมือนคนถอดเครื่องนุ่งห่มอันเก่าแล้วสวมชุดอันที่เป็นเครื่องใหม่

! การถูกอุปนิษัต 1.2.18 [เปรียบเทียบกับภควัทคีตา 2.20] ได้กล่าวถึงความดำรงอยู่เป็นนิรันดรของอาตมันว่า "อาตมันอันเป็นบุรุษ (วิปศุจิต) นี้ ไม่เคยเกิด และไม่เคยตาย มิได้มาจากสิ่งใด และมิได้ใคร่ตายเป็นอะไรทั้งสิ้น อาตมันผู้นี้มิได้มีการเกิด คงอยู่เป็นนิตย์ และมีอยู่เป็นสิ่งแรกนี้ ข้อมฆ่าไม่ตายในเมื่อร่างกายถูกฆ่า (น ราชเต มุรียเต วา วิปศุจิตฺ นามิ ฤคศุจิตฺ น พฺหฺว กศุจิตฺ , อโธ นิกฺษะ ศฺวโต' ษฺย ปฺราโธ น ษฺยเต ษฺยมาเน ศรีเร)

2 ในตามโตลขอุปนิษัต 6.8.6 [เปรียบเทียบกับ 6.15.2] มีการกล่าวถึงบุคคลที่กำลังจะตายว่า "ถูกเขี่ย เมื่อเวลาที่คนเราจะจากโลกนี้ไป ดอยคำของเรา จะเข้าไปรวมกับมนัส, มนัสไปรวมกับปราน, ปรานไปรวมกับความรอน, ความรอนไปรวมกับทวารอันสูงสุด [หมายถึง อาตมัน] " ในที่นี้ ดอยคำ (วาจ) ตามความเห็นของ อรรถกถาจารย์สังกร ไรเป็นสัญลักษณ์ของอินทรีย์ทั้งหมด ดังนั้น ความรอน (เศรษฐ) จึงน่าจะเป็นสัญลักษณ์ที่หมายถึงธาตุหนึ่งอันเป็นองค์ประกอบของร่างประณีต (ชูกุมม, ศรีวี) ซึ่งจะทำหน้าที่เป็นทวารของวิญญาณ ตลอดจนมนัสและอินทรีย์ ปราน และกรรม ไม่ในเวลาที่วิญญาณจะทิ้งร่างเก่าไปสู่ร่างใหม่

Deussen, The Philosophy of the Upanishads, trans.

A.S. Geden, p. 280

บท: ¹ เพื่อเสวยผลกรรมที่ไถ่กระทำมา และอาตมัยที่มีอยู่ในตัวบุคคลนี้เองที่ชาว
อินเดียนับว่าในสมัยอุปนิษัทเชื่อว่า เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับสิ่งที่เป็นหลักหรือเนื้อแท้
และเป็นแหล่งที่มาของทุกสิ่งทุกอย่างในสกลจักรวาล ตลอดจนมีความเป็นนิรันดรที่เรียกว่า
"พรหมัน" ²

มูลเหตุของความคึกในเรื่องพรหมันนี้ สันนิษฐานว่า เกิดจากการที่ชาวอินเดียน
อารยันในสมัยพระเวทพยายามจะค้นหาคำตอบว่า อะไร เป็นต้นกำเนิดที่มาของโลกนี้?

¹ ภควัทคีตา 2.22

वासि ऋषानि यदा विहाय नवानि कुण्डुणाति नरो' प्राणि... आरा

² คำว่า "พรหมัน" [จากรากฤ พฤ = ทำให้ใหญ่โกนหรือแข็งแรง] ในที่นี้
จะมีการเน้นที่พยางค์แรกของคำ (bráhmaṇ) และเป็น นฺเ. มีปรากฏใช้เป็นครั้งแรก
ในคัมภีร์ฤคเวท แปลว่า บทสวด เช่นใน 6.16.30 พระอักษิได้รับการยกย่องให้เป็น
"พรหมณะสุ กวี" ซึ่งแปลว่า " กวีของบทสวด " เป็นต้น ส่วนในอรรถพเวทโดยทั่วไป
จะหมายถึง ศาลาอาศรม ในคัมภีร์พราหมณะรุ่นแรก ๆ ปรากฏว่า พรหมัน หมายถึง
อำนาจศักดิ์สิทธิ์ในสากลโลกที่มีอยู่ในบทสวด พระอัฐทำหิธิ และยัชญคิธิ ต่อมาในคัมภีร์
พราหมณะส่วนที่เชื่อว่าแต่งขึ้นใหม่ในสมัยพระเวทตอนปลาย และโคยเฉพาะอย่างหนึ่ง
ในคัมภีร์อุปนิษัท คำว่า พรหมัน หมายถึง สิ่งที่เป็นต้นกำเนิดแรกสุด และ เป็นสาระ
ของทุกสิ่งทุกอย่างในสกลจักรวาล

Macdonell, A History of Sanskrit Literature,

p. 185

Franklin Edgerton, The Beginnings of Indian
Philosophy (London : George Allen & Unwin, 1965), p 23

และโดยการรู้อะไร คนเราจึงจะสามารถเข้าใจโลกที่เต็มไปด้วยความแตกต่าง
หลากหลายนี้ได้อย่างแจ่มแจ้ง? ในที่สุด ชาวอินเดียนก็ลงความเห็นว่า โลก
ที่เต็มไปด้วยความแตกต่างหลากหลายนี้ แท้จริงมีต้นกำเนิดที่มา และมีเนื้อแท้เป็นอันหนึ่ง
อันเดียวกันหมด หรือ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ มีความจริงเพียงสิ่งเดียวเท่านั้น อยู่
เบื้องหลังสิ่งต่าง ๆ ทั้งหมด ถ้าบุคคลใดสามารถรู้อัจฉริยภาพความจริง หรือ เนื้อแท้ที่มีความ
เป็นหนึ่งเดียวของทุกสิ่งทุกอย่างได้แล้ว ก็จะสามารถเข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ใ
ถ้อยคำนั้น ความจริงดังกล่าวนี้ ชาวอินเดียนเรียกในสมัยอุปนิษัท เรียกว่า "พรหม"

แท้จริง ความพยายามในการที่จะค้นหาคำตอบว่า อะไรเป็นต้นกำเนิดที่มาของ
โลกนั้น มิใช่เพียงจะมีขึ้นในสมัยอุปนิษัท แต่ทว่ามีความมาก่อนหน้านั้นแล้วทั้งในสมัยฤคเวท
กล่าวคือ ในคัมภีร์ฤคเวท มีทฤษฎีเกี่ยวกับกำเนิดของโลกที่สำคัญที่จะแยกออกได้เป็น

2 ทฤษฎี คือ:-

1) ทฤษฎีที่ชื่อว่า เทพเจ้าเป็นผู้สร้างโลก และสิ่งต่าง ๆ อัน เทพเจ้าที่มี
บทบาทในเรื่องนี้ที่สำคัญ ไคน์ ๓ พระวิศวกรรรม(วิศว-กรรมน)¹ และ พระประชาบดี
(ประชา-ปติ)² ฯลฯ

¹ ฤคเวท 10.81,82

² ฤคเวท 10.121

ในสมัยฤคเวทก่อนต้น คำว่า "ประชาบดี" เป็นเพียงสมญาของเทพธาวิฤค
[4.53.2] และ โธมเทพ [9.5.9] เพิ่งจะมีปรากฏใช้เป็นชื่อเฉพาะของเทพเจ้า
องค์หนึ่งในฤคเวท มณฑลที่ 10 [ไคน์ 10.85.43, 184.1, 169.4 และ 121]
ซึ่งเชื่อว่า แคว้นนี้ภายหลังมณฑลอื่น ๆ ในฤคเวท 10.121 พระประชาบดีได้รับการ
ยกย่องว่าเป็นเทพผู้สร้าง สวรรค์ สันดิน พื้นน้ำ และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย เป็นเทพองค์เดียว

2) ทฤษฎีที่ว่า มีสิ่งหนึ่งเป็นสิ่งแรกสุด และร่างของสิ่งนั้นเองที่ไคถาย
มาเป็นสกลจักรวาล

นอกจากนั้น ยังมีทฤษฎีที่ไม่ยืนยันให้แน่นอนลงไปว่า โลกนี้กำเนิดมาอย่างไร
หรือเกิดจากอะไร ไคยให้เหตุผลว่า ในกาชกำเนิดของโลกนั้น แม้เทพเจ้าเองก็ยัง

(ต่อจากหน้า 54)

ที่อยู่เหนือเทพเจ้าทั้งปวง เป็นศูนย์กลางของโลกและสรรพสัตว์ทั้งหลาย ในที่นี้ คำว่า
ประชาชาติไคไซ้เป็นชื่อของเทพเจ้าสูงสุดอย่างชัดเจน ถึงแม้ว่า ในคัมภีร์ฤคเวทจะมีการ
กล่าวถึงพระประชาชาติในฐานะเช่นนี้เพียงครั้งเดียว แต่ในอถรรพเวท วาชนเนยีสติกา
[ศุภอยุทธเวท] และโดยเจตาะอย่างยิ่งในคัมภีร์ทราทมนะโดยทั่วไป จะพบว่า พระประ-
ชาชาติได้รับการยกย่องให้เป็นเทพเจ้าสูงสุดในบรรดาเทพเจ้าทั้งหลาย แก่ต่อมาในสมัย
อุปนิษั "พรหมัน" ไคเขามามีความสำคัญแทนที่พระประชาชาติ

มิได้บังเกิดขึ้น ดังนั้นจึงไม่มีผู้ใดสามารถจะบอกกล่าวความจริงในเรื่องนี้ได้¹

ในบรรดาทฤษฎีเกี่ยวกับกำเนิดของโลกในคัมภีร์ฤคเวท ทฤษฎีที่ถือว่ามีความสำคัญมากที่สุดในฐานะที่เชื่อกันว่า เป็นขั้นแรกของวิวัฒนาการทางความนึกเรื่อง พรหมนั้นคือ ทฤษฎีที่ 2 ซึ่งมีอยู่ใน ปुरुชสูกตะ² ทฤษฎีนี้ถือว่า มีร่างหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นเป็นอึ่งแรกสุดชื่อว่า "ปุรุช"³ และร่างนี้เองก็กลายเป็นสกลจักรวาล: หนึ่งในสี่ของปุรุชเป็นสิ่งที่บังพวngที่มีอยู่ในโลกนี้ ที่เหลืออีกสามในสี่ เป็นสิ่งขมคะบนสวรรค์⁴ ความนึกที่ว่า ทุกสิ่ง

¹ ฤคเวท 10.129

² ฤคเวท 10.90

³ ฤคเวท 10.90.7

"ปุรุช ชาติมครุทตะ"

⁴ ฤคเวท 10.90.3

ปาโท' สฺย วิศฺวา ภฺตานี , ตฺริปาทสฺยามฤคํ ทิว .

กำเนิดของสิ่งต่าง ๆ ในสกลจักรวาลจากส่วนต่าง ๆ ของปุรุชโควิชีบุรุษายัญตนเองนี้ ได้มีกล่าวถึงอย่างละเอียดพอสมควร ตัวอย่างเช่น พระจันทร์เกิดจากใจของปุรุช พระอาทิตย์เกิดจากดวงตาทั้งสอง พระอินทร์และพระอัคนีเกิดจากปาก ส่วนพระพาย (วายุ) นั้น เกิดจากลมหายใจ [10.90.13]; บรรดาอากาศระหว่างโลก กับ สวรรค์ (อนุดริกษ) เกิดจากสะดือ (นาภี) ของปุรุช ห่องฟ้าเกิดจากศีรษะ สิ้นคืนเกิดจากเท้าทั้งสอง และทิศเกิดจากหู [10.90.14] .. ฯลฯ ส่วนกำเนิดของคนเราก็มักกล่าวไว้เช่นกัน คือ: ปากของปุรุชกลายเป็นพรานหมดทั้งหลาย แขนทั้งสองเป็นพวกนักกรม(ราชบุณย) ชาอองทั้งสองข้างเป็นไวกษยะ ส่วนศูทรนั้นเกิดจากเท้าทั้งสอง [10.90.12] ข้อความดังกล่าวนี้แสดงให้เห้นว่า ในสมัยฤคเวทตอนปลายได้มีการสถาปนาระบบวรรณะขึ้นในสังคมอินเดียบรรยายแล้ว

ทุกอย่างก็เกิดมาจากสิ่งแรกสุดซึ่งเป็นสิ่งเดียวกัน และต่างก็เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งเดียวกัน
นี่เองที่ต่อมาได้วิวัฒนาการมาเป็นความคิดเรื่องพรหมันในคัมภีร์อุปนิษัท

ความแตกต่างที่สำคัญระหว่าง "ปุรุช" ในคัมภีร์ฤคเวทกับ "พรหมัน" ในคัมภีร์
อุปนิษัทนั้นอยู่ที่ว่า :-

1) ปุรุชเป็นสิ่งที่ [เชื่อว่า] มีตัวตน มีรูปร่าง¹ (concrete) ส่วนพรหมันนั้น
เป็นนามธรรม (Abstract) ล้วน ๆ อย่างแท้จริง ไม่มีตัวตนหรือรูปร่างปรากฏ ดังนั้น
จึงไม่มีใครที่จะสามารถพรรณนาลักษณะของพรหมันได้ นอกจากจะบอกว่า "พรหมันมีอยู่"²

2) ปุรุชไม่มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับอะไรในการบรรลุโมกษะ แต่พรหมันซึ่งได้
รับแนวความคิดมาจากปุรุชกลับกลายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญสูงสุดในฐานะที่เป็นจุดหมาย-
ปลายทางของการบรรลุโมกษะกับอาตมัน

¹ มันตระบทแรกในปุรุชสูกตะ [ฤคเวท 10.90] ได้บรรยายรูปร่างลักษณะของ
ปุรุชไว้ว่า มีศีรษะนับพัน ดวงตาพันดวง เท้าพันเท้า มีขนาดใหญ่โตมโหฬารมากสามารถ
ครอบคลุมโลกนี้ไว้ได้ทุกด้าน และยังเกินจากนั้นออกไปอีก

(อหสุรสีรษา ปุรุชะสหสุรภาชะ สหสุรปาต , ส ภูมึ วิศวโต วฤตวา อคฺยตฺยฺรหฺ
หตฺตางฺคฺคฺคฺม)

² การุคอุปนิษัท 2.3.12-13

อสูตฺยิตฺติ หฺรฺวโต นฺยตฺร กฉิ ทฺพฺลนฺยเต และ อสูตฺยิตฺยเวยปฺลนฺยตฺย สทฺตฺวภาวะ ปฺรสีทฺติ

ในคัมภีร์อุปนิษัท พรหมณ์เป็นสิ่งที่มิได้อยู่เป็นสิ่งแรกสุด¹ เป็นแหล่งที่มา และเป็นสาระของทุกสิ่งทุกอย่างในสกลจักรวาล ไม่มีขอบเขตจำกัดทั้งกาลและระยะตลอดจนเป็นอนันต์หรือความบันเทิงใจ นอกจากนั้น พรหมณ์ยังได้รับการยกย่องว่าเป็นสิ่งที่อยู่เหนือเทพเจ้าขึ้นไปอีก: บรรดาเทพเจ้าล้วนเกิดจากพรหมณ์ เช่นเดียวกับสรรพสิ่งทั้งหลายในสกลจักรวาล² กิจกรรมของเทพเจ้าจะเป็นไปไม่ได้เลย ถ้าหากว่าขาดเจตนจำนองและความช่วยเหลือของพรหมณ์: พระอินทร์ และ พระวาโย นั้น ไม่สามารถที่จะเอาชนะ

¹ ทฤพทาร์ณยกอุปนิษัท 1.4.10, 11

พรหม วา อิมคร อาตี... ฯลฯ

² ทฤพทาร์ณยกอุปนิษัท 2.1.20

แต่ใน 1.4.11 - 13 เมื่อมีการพรรณนารายละเอียดถึงการที่พรหมณ์สร้างเทพเจ้าอยู่ในวาระกัมภีร์ (พระอินทร์, วรุณ, โสมา ฯลฯ), วิศวะ (กลุ่มเทพเจ้าวสุ, รุท, อาทิตย ฯลฯ) และศูทร (ปุณฺ) การสร้างเทพเจ้าที่อยู่ในวาระกัมภีร์นี้ถือว่าเป็น "อภิสถปติ" ซึ่งหมายถึงพรหมณ์ได้สร้างสิ่งที่มีระดับหรือฐานะสูงกว่าตนเอง แต่แท้จริงแล้ว จุดมุ่งหมายในการกล่าวเช่นนี้ ก็เพียงเพื่อที่จะอธิบายเป็นเชิงเปรียบเทียบว่า ในระบบสังคม ดึงแม้กัมภีร์จะได้รับการยกย่องให้มีฐานะสูงสุดเหนือกว่าพรหมณ์ แต่ตามความเป็นจริง กัมภีร์จำเป็นที่จะต้องพึ่งพิงอาศัยพรหมณ์อย่างใกล้ชิดเพื่อความคงอยู่ได้ของคน [ในที่นี้ ต้องถือว่าพรหมณ์เป็นสัญลักษณ์แทนวาระศราพณ์] หรือเราอาจจะอธิบายได้อีกนัยหนึ่งว่า ดึงแม้ในระบบเทวนิยม (Theism) เทพเจ้าองค์สำคัญ ๆ ในสมัยยุคเวทจะได้รับการยกย่องนับถือเหนือพรหมณ์ซึ่งมีสถานะเป็นนามธรรมล้วน ๆ แต่ตามความเป็นจริงแล้ว ความมีอยู่ได้ของเทพทั้งหลายเหล่านั้นล้วนขึ้นอยู่กับพรหมณ์ทั้งสิ้น

พิศโฉมเพียงใบเดียวได้ โดยการลงกัณฑ์พรหมัน¹ นอกจากนั้น ยังมีคำว่าไว้วาง
ว่า เทพเจ้าทุกองค์ต่างก็ทำงานของตนเนื่องจาก "ความกลัว" (ภี) พรหมัน² และใน
เกมิตกัทธิพรหมอนุนิษิต³ แม้แต่พระอินทร์ [ซึ่งเป็นเทพเจ้าที่ได้รับความนิยมยกย่อง
นับถือมากที่สุด ในสมัยฤคเวท⁴] และ พระประชาบดี [ซึ่งถือเป็นเทพเจ้าสูงสุดในสมัย
พรหมณะ] ก็ถูกลดฐานะลงมาเป็นเพียงผู้เป่าระฆัง (หรวร-โคป) พรหมโลก⁵
และไม่สามารถที่จะป้องกันอาคมินของบุคคลผู้รู้งานแวมิให้ ชาวรามเป็นอันหนึ่งอันเดียว
กันกับพรหมันโคขสมบูรณได้

พรหมันซึ่งถือเป็นพื้นฐานของความเป็นหนึ่งเดียวกันโดยเนื้อแท้ของทุกสิ่ง-
ทุกอย่างในสกลจักรวาลนี้เองที่ชาวอินเดียนโบราณในสมัยอนุนิษิตเชื่อว่า เป็นอันหนึ่ง-

1 เกมอนุนิษิต 3 - 4

2 ไทกัทธิอนุนิษิต 2.8.1

3 เกมิตกัทธิพรหมอนุนิษิต 1.5

4 ในคัมภีร์ฤคเวท มีบทสวดตะสำหรับพระอินทร์โดยเจหาะประมาณ 250 สวดตะ
หรือเกือบหนึ่งในสี่ของจำนวนสวดตะทั้งหมดที่มีอยู่ในคัมภีร์ฤคเวท แต่ถ้าจะนับรวมบทสวดตะ
ที่มีการกล่าวถึงพระอินทร์พร้อม ๆ กันไปกับเทพเจ้าองค์อื่น ๆ ด้วยแล้ว จะมีจำนวนทั้งสิ้น
อย่างน้อยที่สุดถึง 300 สวดตะ

Macdonell, Vedic Mythology, p. 54

5 คำว่า "พรหมโลก" ในที่นี้ มิได้มีความหมายเป็นคัมภีร์ปริสสมาส (พรหมโฆ
โลกะ) ที่แปลว่า โลกของพรหม แต่ใช้ในความหมายเป็นกัมมชารยสมาส ชนิด อวชารย-
นุสสพ (พรหม เอว โลกะ) แปลว่า โลกคือพรหมัน ดังนั้นการไปสู่พรหมโลกจึงหมายความว่า
เพียงว่า การบรรลุถึงพรหมันนั่นเอง

อันเกี่ยวกับอาत्मันซึ่งเป็นสาระที่มีอยู่ในตัวบุคคล และยังเชื่อก่อไปอีกว่า บุคคลจะสามารถบรรลุโมกษะได้ ก็โดยการพยายามเข้าถึงอาत्मันของตน และรู้งานของอาत्मันของตน เองว่า คือ พรหมัน ซึ่งเป็นอาत्मันหรือสาระของทุกสิ่งทุกอย่างในสกลจักรวาล ทั้งนี้เพราะ โดยการรู้งานความจริงดังกล่าว ความเชื่อกับที่ตนว่าตนเองมีความเป็นปัจเจกบุคคล [อิหังการและมมังการ] ซึ่งเป็นฐานรองรับกฎแห่งกรรมอันเป็นปัจจัยสำคัญของการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร จะเป็นอันหนักแน่นไม่ บุคคลที่ได้บรรลุถึงภาวะพรหมันถือว่าเป็นผู้หลุดพ้นแล้วจากห่วงแห่งสงสาร และได้รับความเป็นอมตะตลอดกาล

ความหมายของโมกษะ

คำว่า "โมกษะ"¹ ในกัมภีร์อุปนิษัทใช้เป็นศัพท์เฉพาะหมายถึง ความหลุดพ้นเป็นอิสระของอาत्मันจากการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารหรือความเพี้ยนของนางเทวีตส์² หมายถึง การที่อาत्मันของบุคคลได้หลุดพ้นเป็นอิสระจากร่างใด ๆ ก็ตามตลอดกาล

¹ คำว่า "โมกษะ" (โมกษ) มีการสร้างรูปมาจากราก มุจ् ที่แปลว่า ปล่อยไป ปล่อยให้เป็นอิสระ หลุดพ้นจาก... ฯลฯ อจ "ม" - ปัจจัย แสดงความปรารถนา [ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงสระของพยางค์หน้าแผนการข้างข้างคำตามกฎเกณฑ์ไวยากรณ์] แล้วนำมาใช้เป็นคำนามโดยเติม "อ" - ปัจจัยนามกิตติท้ายคำ และเมื่อใช้เป็นคำนาม จะไม่มีความหมายของความปรารถนาเหลืออยู่เลย กล่าวคือ จะแปลเต็มงว่า ความหลุดพ้นความเป็นอิสระ การปล่อย (นักโทษ, นาคา ฌม, คำสาปแช่ง และอื่น ๆ ในทำนองเดียวกัน) แต่ถ้าใช้ในรูปของคำกริยา เช่น มุญกษตี หรือ มุญกษเต จะคงความหมายของความปรารถนาไว้

Apte, The Practical Sanskrit - English Dictionary, p. 765

² Davids, (Mrs. Rhys) "Mokṣa," Encyclopaedia of Religion and Ethics, ed. James Hastings, VIII (1915) : 770

ในกรณีที่บุคคลจะบรรลุโมกษะได้นั้น จะต้องสามารถละทิ้งความยึดมั่นผูกพัน
 อย่างดี ๆ กับสิ่งต่างๆ ซึ่งจะเป็นเครื่องผูกมัดบุคคลผู้นั้นให้ติดอยู่กับโลกนี้ อันจะเป็น
 เหตุให้อาตมันของเขาท่องเที่ยววนวายตายเกิดอยู่ในโลกนี้อย่างไม่มีที่สิ้นสุดได้เป็นผลสำเร็จ
 ความยึดมั่นผูกพันอย่างดี ๆ กับสิ่งต่างๆ นั้นคืออะไร? คือ ความยึดมั่นในวัตถุทาง
 โลกทั้งหลายซึ่งมีใกมืออยู่จริง เป็นเพียงมายา [รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องมายาของโลก
 จะมีอธิบายในตอนต่อไปข้างหน้า] ว่าเป็นความจริง แล้วหลงผูกพันอยู่กับสิ่งเหล่านั้น
 หรืออีกประการหนึ่ง คือ ความยึดมั่นในร่างกายซึ่งเป็นเพียงเครื่องอาศัยของอาตมัน
 ชั่วคราวเพื่อเสวยผลกรรมว่าคือตัวเรา ของเรา แล้วหลงผูกพันอยู่กับร่างกายซึ่งมีใช้
 เป็นตัวภพที่แท้จริงเลย ความยึดมั่นผูกพันทั้งหลายเหล่านี้ ย่อมทำให้อาตมันของบุคคลนั้น
 เมื่อละทิ้งจากร่างเก่าไปแล้วในตอนตาย ต้องถือเอาร่างใหม่อีก เนื่องจากจิตยังผูกพัน
 อยู่กับความมีร่าง ส่วนร่างใหม่จะเป็นอย่างไรนั้นก็คงแล้วแต่ผลกรรมที่ได้กระทำมาจะ
 เป็นเครื่องกำหนด แต่ที่แน่นอนก็คือ จะต้องมีการถือเอาร่างใหม่ และจะต้องมีการกลับมา
 มาเวียนวายตายเกิดอยู่ในโลกนี้สักตราบเท่าที่ความผูกพันยังมีอยู่ การที่บุคคลจะสามารถ
 ละทิ้งความยึดมั่นผูกพันอย่างดี ๆ ดังกล่าวนี้ได้ ก็โดยการทำลายความคิดว่า ตัวเอง
 เป็นปัจเจกบุคคล กล่าวคือ ต้องไม่ยึดมั่นในอหังการและมมังการใด ๆ ทั้งสิ้น การที่จะ
 สามารถละทิ้งความยึดมั่นเช่นนี้ได้ ก็ด้วยความรู้อันแจ้ง [มีใช้เพียงแค่ว่าถูก แต่รู้โดยการ
 เข้าถึงแก่นของความจริงนั้นด้วยตนเอง] ว่า ความเป็นปัจเจกบุคคลนั้น มีใช้เป็นสิ่งที่
 อยู่จริง สาระที่แท้จริงอันเป็นความจริงเพียงสิ่งเดียวของคนก็คือ อาตมันซึ่งเป็นอันหนึ่ง
 อันเดียวกันกับพรหมันที่เป็นสาระและเป็นแหล่งที่มาของทุกสิ่งทุกอย่างในสากลจักรวาล
 เป็นอมตะ และเป็นอนันตะ

นอกจากคำว่า "โมกษะ"¹ แล้ว ในคัมภีร์อุปนินัยยังมีการใช้ศัพท์เฉพาะอีกคำหนึ่งซึ่งมีการสร้างรูปคำมาจากรากเดียวกัน และมีความหมายเดียวกับคำว่า โมกษะ คือ มุกติ² แต่เนื่องจากคำว่า โมกษะ เป็นศัพท์เฉพาะในศาสนาฮินดูที่นิยมใช้กันแพร่หลายมากกว่า ในที่นี้จึงใช้คำว่า โมกษะ แทน มุกติ

ขั้นตอนในการที่จะบรรลุโมกษะ

การที่บุคคลจะบรรลุโมกษะได้นั้น ต้องมีขั้นตอนดังต่อไปนี้:-

- 1) การเตรียมตนให้เป็นผู้พร้อมในการที่จะบรรลุโมกษะ
- 2) การหาครูผู้สอนในเรื่องพรหมัน - อากมัน
- 3) การศึกษาความรู้เรื่องพรหมัน - อากมัน (ศรทุม-วิทยา หรือ อากุม-วิทยา)

¹ ในคัมภีร์อุปนินัย มีการใช้คำว่า "โมกษะ" ประกอบกับอุปสรรคต่าง ๆ โดยยังคงความหมายเดิมไม่เปลี่ยนแปลง เช่น อติโมกษะ [พจนานุกรมอุปนินัย 3.1.6] ; วิโมกษะ [พจนานุกรมอุปนินัย 4.3.14-16, 33] ; วิประโมกษะ [ฉานโทคอุปนินัย 7.26.2] ฯลฯ

² พจนานุกรมอุปนินัย 3.1.6

" ๘ มุกติะ , ๘ อากุมติะ อิตฺยํคิโมกฺษะ "

1) การเตรียมตนให้เป็นผู้พร้อมในการที่จะบรรลุโมกษะ

การบรรลุโมกษะมิใช่เป็นสิ่งที่จะกระทำใ้โดยง่าย¹ และก็มีไว้ว่าทุกคนจะสามารถกระทำใ้สำเร็จ² ด้วยเหตุนี้ ในคัมภีร์อุปนิษัตจึงมีการกำหนดคุณสมบัติพื้นฐานของบุคคลผู้สามารถจะบรรลุโมกษะไว้ว่า จะต้องประกอบด้วย ความเป็นผู้มีจิตใจที่สงบ เบิกบานแล้ว (ปราศานตะ, สานตะ)³ ; รู้จักควบคุมตนเอง(ทานตะ); มีจิตใจมั่นคง ไม่หวั่นไหวตลอดนแกลอน(สมาธิตะ); ละเว้นแฉวจากการประพฤติชั่วทุกชนิด —

¹ การรูกุปนิษัต 1.3.14 โคกธำวเปรียบเทียบถึงความยากลำบากในการที่บุคคลจะบรรลุโมกษะไว้ว่า ทนทางไปสู่มอกษะที่นักปราชญ์กล่าวถึงนั้น เป็นทางที่ไม่ใ้โดยยากเพราะแลคมเล็กเพียงคั้งขอมของไม้คโคเทที่คคมกริบ ยากนักที่บุคคลใ้จะถำนสนไปใ้

(กนุรชบ ขารว นิคิตว หุรกุยฆว , หุรคณ ปรสสุ คคฺ กวโย วพนติ)

² ในการรูกุปนิษัต 1.2.7 มีการกล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า "มีคนเป็นจำนวนนากที่ไมม่ใ้โอกาสแฉวจะใ้สคกับเรื่องอวคณัน และมีคนเป็นจำนวนนากอีก เช่นกันที่แฉวใ้สคกับเรื่องอวคณันอยู่ ก็ยังมีอวจะรู้แฉวอวคณันใ้ค ทั้งนั้น เขาผู้สอเรื่องนี้ใ้คจึงนับวออัศรรมนัค และเขาผู้ใ้ครับคาสอเรื่องนี้ก็นับวอโศคคัคแห เขาผู้เรียบเรื่องนี้จากรูฏูเชียวชวอแฉวอวคณันใ้ค คองนับวออัศรรมนัคจริง"

(ศรวณวยวปี หุภุภิว โย น อภุยะ , ศกณวนโต 'มิ พทโว ยั น วิษุณะ ; อวศรฺวโย วฤคว กุสโ' สย อหุฆว , อวศรฺวโย สฐวคว กุสอวณุคินุฆะ)

³ เสวตวสวกรูกุปนิษัต 6.22
ไมครวณณียูกุปนิษัต 6.29

(วิโรต ทุศฺจรีตาท) และมีความอดทน (ตติกฺขุละ) ¹ อันเป็นคุณสมบัติพื้นฐานที่จำเป็นในการที่จะทำให้บุคคลสามารถประสบความสำเร็จได้ในทุก ๆ เรื่อง ดังนั้น บุคคลผู้ประสงค์จะบรรลุโมกษะจึงจำเป็นที่จะต้องมีการฝึกฝนตนเองให้เป็นผู้มีคุณสมบัติครบถ้วนตามที่ได้อกล่าวถึงมาแล้วข้างต้นเสียก่อน จึงจะนับว่าเป็นผู้ที่ได้เตรียมความพร้อมแล้วเพื่อการบรรลุโมกษะ

2) การทากรู้อสอนในเรื่องพรหมณ์ - อากมฺัน

ในการที่บุคคลจะบรรลุโมกษะได้นั้น คุรุผู้สอนพรหมณ์-อากมฺันถือว่ามีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในฐานะที่เป็นผู้ช่วยทำลายอวิชชา (อวิพฺยา) ที่มีบังวางตาของเราไว้ และเป็นผู้ชี้แนวทางความคิดที่จะทำให้เราสามารถมองเห็นอากมฺันได้ด้วยตนเอง ในเรื่องนี้ ฉานโศลยอุปนิษิตได้กล่าวไว้เป็นบทเปรียบเทียบที่น่าสนใจว่า :

โคขุนของเตี้ยวกั้นคนที่ถูกนำตัวมาจากราษฎรอันคนชวาระหัง ๆ ที่ถูกบีบคั้นอยู่ แล้วถูกปล่อยทิ้งไว้ในที่ซึ่งไม่มีผู้คน เขาก็ต้องร้องดูตะโกนไปทางทิศนั้น ทิศนี้ เพื่อหาทางกลับบ้าน แคนาหากมีใครสักคนคนหนึ่งมาแคนาถูกคางของเขากออก และชี้ทางกลับบ้าน [แคนาคันชวาระ] ให้แก่เขา ฉาเขามีความฉลาดพอ เมื่อได้รับฟังคำบอกเล่าและชี้คางหนทางจากราษฎรคนหนึ่ง ไปยังอีกหมู่บ้านหนึ่งจากคนผู้นั้นแล้ว เขาก็จะสามารถกลับถึงบ้านโคขอย่างแนนอน²

¹ สุตตทวารันยกอุปนิษิต 4.4.23 , การุฎอุปนิษิต 1.2.24

² ฉานโศลยอุปนิษิต 6.14.1 - 2

ในที่นี้ แคนาคันชวาระหรือบ้านของบุคคลในบทอุปมา นี้ถือเป็นสัญลักษณ์ของพรหมณ์ ควางตาของบุคคลถูกปิดกั้นด้วยตาผูกคาคือ อวิชชา อันเป็นต้นเหตุที่ทำให้เราหลงทางอยู่ในโลกนี้ ไม่อาจจะกลับคืนไปสู่ภาวะพรหมณ์ได้ เมื่อเขาได้พบกับคุรุผู้สอนพรหมณ์-อากมฺัน ผู้ช่วยแกะตาผูกคางของเขากออกด้วยความรู้เรื่องพรหมณ์-อากมฺัน และเมื่อคุรุผู้สอนนั้น ได้ชี้แนวทางปฏิบัติเพื่อการบรรลุถึงพรหมณ์ในทันแล้ว ฉาเขามีปัญญาพอ เขาก็จะสามารถบรรลุถึงพรหมณ์ได้สำเร็จ

บุคคลที่จะเป็นครูสอนพรหมณ์-อาคัมภ์ไคนั้น จำเป็นที่จะต้องเป็นผู้รู้อรรถ
 อากัมภ์แล้วด้วยตนเอง จึงจะสามารถชี้แนะแนวทางความคิดให้ผู้อื่นสามารถรู้อรรถ
 ตามด้วยได้ ทั้งนี้เพราะ "อาคัมภ์วิชา ถ้าสอนโดยคนที่คำสอนไม่รู้อรรถ บุคคลก็จะไม่
 สามารถรู้อรรถอาคัมภ์ได้โดยง่าย เนื่องจากความคิดเกิดแยกแยะออกเป็นหลายทาง แต่
 เมื่อสอนโดยคนที่รู้อรรถอาคัมภ์ของทพว่า คือ พรหมณ์ แล้ว การนึกเอาไปเองย่อมไม่มี¹
 บุคคลผู้มีคุณสมบัติดังกล่าวนี้หาได้ยากมาก และนอกจากนี้ การสอนเรื่องพรหมณ์-
 อากัมภ์ยังมีขอบเขตจำกัดอยู่ในวงแคบเฉพาะกับผู้ที่เป็นผู้ศรัทธา หรืออุภยคิมย์ เท่านั้น²
 จะไม่มีการถ่ายทอดเผยแพร่ให้แก่บุคคลอื่นนอกเหนือจากโลกอาคัมภ์เป็นอันขาด "ถึง
 แม้หากว่าบุคคลผู้นั้นจะยกแผ่นดินที่ล้อมรอบด้วยน้ำ และอุภยคิมย์ด้วยทรัพย์อื่นให้ เนื่อง
 จากพรหมณ์เป็นสิ่งที่ประเสริฐยิ่งกว่านั้น"³ ทพเหตุนี้ ในคัมภีร์อุภยคิมย์จึงปรากฏว่า มี
 ทั้งเทพเจ้านและมนุษย์ผู้ปรารถนาจะบรรลุโมกษะ ต่างถือเชื้อไฟเพื่ออุภยคิมย์(สมิทธิ)ไว้
 ในมือพร้อมกับกล่าวขอฝากตนเป็นศิษย์คอคฤตามประเพณีเพื่อเรียนความรู้พรหมณ์-อาคัมภ์

¹ การอุภยคิมย์ 1.2.8

น นเรศวารเวท ปุโรหิตา เอช สุวิธุเชโย ทพชา จินคณมานะ อนนุโยปุโรหิตะ ลกิตคร
 นาสติ

Radhakrishnan, The Principal Upanisads, p. 610

² ทพทวารวดีอุภยคิมย์ 6.3.12

ฉานโทคยอุภยคิมย์ 3.11.5 ยังระบุเพิ่มเติมไว้ด้วยว่า เฉพาะกับบุตร
 ชายคนใดเท่านั้น(เชษษุรกาย ปุตุรกาย)

³ ฉานโทคยอุภยคิมย์ 3.11.6

นายนุสโม กสุโม จม , มหุยปุษสมา อิมามทพึะ ปรีคฤทีคำ ฆนุสย ปุรุช่า ทพชาเทคเทว
 ตโต กุย อิติ .

ตัวอย่างเช่น พระอินทร์กระทำต่อพระประชาบดี¹; สัตยกาม ราชพาธกระทำต่อเศวตมะ²; บัระจีนศาธ , สัตยกษัตริย์ , อินทรทนต์ , ชน , พุทธิงกระทำต่อพระเจ้าอัสวปติ โถกเกย³; สุเกศ , สัตยกาม⁴ , การคยะ , เกาศัสยะ , ภารกวะ , กษัตริย์กระทำต่อมิป-ปลาห⁵; ฯลฯ แต่ถึงกระนั้น ก็ยังมีข้อยกเว้นในบางกรณีซึ่งปรากฏให้เห็นในคัมภีร์อุปนิษัทเช่นกัน ได้แก่ การที่ยาธูวาลกยะสอนบุคคลองค์ต่อไปนี้ คือ ไมเตรยียูเป็นภรรยา⁶ , พระเจ้าชนกแห่งแคว้นวิเทหะ [ผู้ยังมีโคปากัวเป็นศิษย์ อย่างถูกต้องของกามประเพณี เพียงแต่สัญญาจะให้รางวัลตอบแทนเป็นแม่โคหนึ่งพันตัวพร้อมกับห่อโลกรขนาดใหญ่ราวกับขางสาร (หตุตยณณ) อีกหนึ่งตัวก่อคำเจดยจนเป็นที่พอใจทุก ๆ หนึ่งคำถาม]⁷ , คอมปฏูหาฐูมาธองภูมิความรู้ ตัวอย่างเช่น นางการกั(การกั)⁸ เป็นคน คอธนาบรการาพราหมณแห่งแคว้นกูรและปฏูจาธ⁹

จึงแม้ว่า จะได้มีการปากัวขอเป็นศิษย์อย่างถูกต้องของกามประเพณีแล้วก็ตาม บุคคลที่เป็นครูก็มักจะปฏิเสธไม่ยอมสอนความรู้ เรื่องพรหมกัน-อาภันไนในทันทีจนกว่า

1 ฉานโทคยอุปนิษัท 8.11.2

2 ฉานโทคยอุปนิษัท 4.4.5

3 ฉานโทคยอุปนิษัท 5.11.7

4 สัตยกาม ในที่นี้ระบุว่า เป็นโอรสของพระเจ้าคัสติ คนอะคนกันกับสัตยกาม

ศาพาธ ผู้เป็นศิษย์ของเศวตมะ

5 ปรัคยอุปนิษัท 1.1

6 สฤททวารัญชกอุปนิษัท 2.4

7 สฤททวารัญชกอุปนิษัท 4.1.1 ฯลฯ

8 สฤททวารัญชกอุปนิษัท 3.8

9 สฤททวารัญชกอุปนิษัท 3.1.1 ฯลฯ

ผู้เป็นศิษย์จะสามารถพิสูจน์ตัวเองให้ครูเห็นได้ว่า เป็นผู้ที่มีจิตใจมั่นคงประสงค์ที่จะบรรลุ
โมกษะอย่างแท้จริง หมกความสนใจไปที่ข้อสิ่งอันใด ๆ ในทางโลกแล้ว นับได้ว่า เป็น
ลักษณะที่เหมาะสมสำหรับจะรองรับความรู้เรื่องพรหมัน-อากัมน์จริง ๆ เมื่อนั้นผู้เป็นครู
จึงจะเริ่มทำการถ่ายทอดความรู้ดังกล่าวให้ ตัวอย่างที่รู้จักกันดีในเรื่องนี้ก็คือ การที่พระ-
ยัมมทลลงจิตใจนึกเกิดในการอุปนิษิต¹ ก่อนที่จะยอมสอนโต นอกจากนั้น ยังมีตัวอย่าง
ที่พระอินทร์กระทำต่อพระศก² , ไรกะวะ(ไรกว)กระทำต่อชานศรติ³ , ประวาฬ
กระทำต่ออารุณี⁴ เป็นต้น และในการถ่ายทอดความรู้พรหมัน-อากัมน์ให้แก่ศิษย์นั้น ผู้เป็น
ครูจะต้องสอนให้ลึกซึ้งอย่างเขาดิ่งเนื้อแห่งความรู้ (ทุกขาคต) โดยวิธีที่จะทำให้ศิษย์
สามารถรู้พรหมัน-อากัมน์ ซึ่งไม่มีวันเสื่อมและเป็นความจริงนั้นได้⁵ ด้วยเหตุที่เชื่อว่า
ครูเป็นผู้มีความสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะรู้อากัมน์โคนี้เอง จึงมีคำกล่าวเอาไว้ว่า
"ความเข้าใจอากัมน์นี้ ไม่อาจจะมีขึ้นได้ด้วยการคิดเดาเอาเอง แต่บุคคลจะรู้ได้โดยง่าย
ด้วยการให้คนอื่นเป็นครูสอน"⁶

3) การศึกษาความรู้เรื่องพรหมัน - อากัมน์

ตามความคิดของชาวฮินดูโบราณในสมัยอุปนิษิต ความรู้เรื่องพรหมัน-อากัมน์
ถือเป็นคุณแจกอกสำคัญที่จะไขไปสู่โมกษะ ทั้งนี้เพราะ ในการบรรลุโมกษะนั้น บุคคลจะ

¹ การอุปนิษิต 1.1.21 - 25

² เกมมีตกัทราทมณะอุปนิษิต 3.1

³ ฉานโศคอุปนิษิต 4.2

⁴ พถนทาร์ยอุปนิษิต 6.2.2

⁵ มุขทอุปนิษิต 2.1.13

⁶ การอุปนิษิต 1.2.9

ของรูปร่างแห่งตลอดกายตนเองว่า อากัมน์ หรือ ส่วนที่เป็นสาระของแก่นนั้นมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับธาตุมัน ซึ่งเป็นแหล่งที่มาและเป็นสาระของทุกสิ่งทุกอย่างในสกอ-จักรวาลหรือที่เรียกว่าพรหมัน ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสรมัน-อากัมน์ หรือของพระเจ้าสูงสุดกับวิญญาณมนุษย์ [ตามทัศนคติเทวนิยมซึ่งมีปรากฏให้เห็นได้อย่างเด่นชัดใน ศาสนาฮินดูรูปนิกายที่ถือเอารูปพรหมหรือจิตเป็นปรมาณู หรือ สรมัน] นี้ถือเป็นการคิดพื้นฐานของคำสอนทั้งหมดในคัมภีร์อุปนิษัตซึ่งนิยมสรุปเป็นคำกล่าวสั้น ๆ ว่า : ตตุ กวมอิ , "ท่านคือสิ่งนั้น"¹; อิหิ สรมมาฮมิ , "ข้าพเจ้าคือสรมัน"²; ตตุ ไว ตตุ หรือ เอกตุ ไว ตตุ , "สิ่งนี้ แท้จริง คือ สิ่งนั้น"³ และต่อมายังมีคำใช้คำว่า : สรมมาตุไมกย (สรม-อากม-ไอกย) , "ความเป็นหนึ่งเดียวกันของสรมันและอากัมน์" เป็นหลักคำสอนพื้นฐานของลัทธิเวदानตะด้วย⁴

อนึ่ง เนื่องจากความเชื่อในความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสรมัน-อากัมน์นี้เอง เราจึงพบว่า ในคัมภีร์อุปนิษัตโดยทั่วไป ชาวฮินดูเห็นการันจะให้คำทั้งสองในฐานะที่เป็นคำที่มีความหมายเดียวกัน (synonym)⁵ แต่ถ้ามองดูที่ความต้องการจะกล่าวอย่างเคร่งครัดแล้ว จะแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างอันเนื่องมาจากความคิดคนละแง่มาแต่เดิมระหว่างสรมันกับอากัมน์ใน 2 ประเด็นนี้คือ

¹ ฉานโทกยอุปนิษัต 6.8.7, 9.4, 10.3 ฯลฯ

² พุทธทวารันยกอุปนิษัต 1.4.10

³ พุทธทวารันยกอุปนิษัต 5.14

⁴ Deussen, The Philosophy of the Upanishads,

trans. A.S. Geden, p. 39

⁵ Ibid., 38

1) พรหมันเป็นรากฐาน และสาระของสกอจักรวาล ส่วนอาทมันเป็นรากฐาน และสาระที่อยู่ภายในกัมมกอล

2) พรหมันถือเป็นสิ่งที่อยู่สูงสุดเกินความสามารถของมนุษย์ที่จะเข้าถึงได้ โดยตรง "พรหมันเป็นสิ่งที่ด้อยค่าพร้อมกับความคิดของด้อยหลังกลับ ไม่อาจที่จะเข้าถึงพรหมันได้"¹ ค่ายเหนื ชาวอินเดียนโบราณในสมัยอุปนิษัทจึงใช้ด้อยค่าที่เป็นความปฏิเสธทั้งหมดในเวลาที่ยกย่องถึงพรหมัน เช่น

พรหมันเป็นสิ่งที่ไม่หาย, ไม่ประณีต, ไม่สั้น, ไม่ยาว, ไม่แดง [โรสี], ไม่เห็นขาว, ไม่มีเงา, ไม่ใช่อำนาจ, ไม่ใช่อำนาจ, ไม่ใช่อำนาจ, ไม่ยึดติดสิ่งใด, ไม่มีรส, ไม่มีกลิ่น, ไม่มีตา, ไม่มีหู, ไม่มีเสียง, ไม่มีจิตใจ, ไม่มีพลังงาน, ไม่มีลมหายใจ, ไม่มีหน้า, ไม่มีรูปร่าง, ไม่มีทั้งภายในและภายนอก² ไม่อาจมองเห็นได้, ไม่อาจจะเข้าใจได้, ไม่มีตระกูล, ไม่มีวรรณะ[หรือไม่มีสี], ไม่มีตาและหู, ไม่มีมือและเท้า ฯลฯ³

¹ ไทคตริยอุปนิษัท 2.4

ยโต วาโจ นิวรทญเต , อปรายเย มนสา สห .

² ทฤททาร์ณยอุปนิษัท 3.8.8

อสุตฺตมณฺญ อหฺรสุวตฺตมฺโธหิตมฺสฺเนทฺมจฺจายมตฺมะ อวายุวนากาสมสฺสคฺมรชฺมคฺมจฺจกฺม-
หฺกมโศรฺทฺรทวากมฺนะ อเกชฺสฺกมฺปรฺาณณฺมฺทมนนาทฺรทมนนฺตฺรทพาลฺยมน

³ มุณฑลอุปนิษัท 1.1.6

ยตุ ททฺทฺเรศฺมคฺรฺาทฺมมโคทฺรทวฺรณฺจกฺมฺหฺโศรฺทฺร ทพฺาณิปาทฺม .

ส่วนอาตมันนั้น เป็นสิ่งที่อยู่ไกลตัวมากที่สุด [คือ อยู่ในหัวใจ] ที่มนุษย์สามารถจะเข้าถึงได้โดยตรง¹ และโดยอาศัยการเข้าถึง และรูปร่างอาตมันของทพรหมันก็จะป็นอันรูควยเพราะ: "แท้จริง อาตมันนี้แลก็คือทพรหมัน"² หรือที่ใน -

¹ ในทฤททาร์ณขกอุปนิษัต 2.1 และเกาเมทีทกัทรานมณะอุปนิษัต 4 การคยะหาลากั (การคโย หาลากั) ฐุเขอหบั้งในควมรูของทเอง ทพยายามที่จะนึยามทพรหมันถึง 12 ครั้ง [ในเกาเมทีทกัทรานมณะอุปนิษัตระบู้ว่า 16 ครั้ง] ฤกัทของประสมควมอมเพชว จนในที่สุดทระเจาอชากศัทรูทองชอนเรื่อางอามันที่อยู่ภายในทัวบุคคลให้การคยะเข้าใจ เพราะดือว่า นันเป็นค้ออชึบายถึงทพรหมันภายในชอมเชทควมเข้าใจของมนุษย์

² ทฤททาร์ณขกอุปนิษัต 4.4.5

" ส วา อขมาทมา ทฺรหม "

ในฉานโทคยอุปนิษัต 3.14.4 นึกล่าวไว้ว่า "นึคืออาตมันของช่าทเจาที่อยู่ภายในหัวใจ และนึคือทพรหมัน" (เอษ ม อากุมาทฺร หฤทเช เอกทฺ ทฺรหม)

ความคิดทั้ง 2 ประการทั้งกล่าวนี้ ถือว่าเป็นแกนกลางของคำสอนในคัมภีร์
อุปนิษัท¹ ซึ่งจะโยงกล่าวถึงรายละเอียดดังต่อไปนี้ :-

1) บทบาทของอาตมันในฐานะที่เป็นผู้ที่อยู่ภายในตัวเรา

ตามความคิดของชาวอินเดียโบราณอันสมัยอุปนิษัท อาตมันของแต่ละบุคคลจะอยู่
ภายในหัวใจ² ทำหน้าที่เป็น "ผู้รู้" (วิญญูตามยะ บุรุษะ) ในบรรดาอินทรีย์ทั้งหลาย³
โดยผ่านมนัสหรือจิต ซึ่งเป็นประจักษ์จวงศาของอาตมัน⁴ ด้วยเหตุนี้ จึงมีคำกล่าวเปรียบ-
เทียบอาตมันกับมหาสมุทรไว้ว่า "มหาสมุทรเป็นที่รวมของน้ำจืดน้ำเค็ม อาตมันในคานที่เกี่ยว
กับจิตวตัง, จมูก, ลิ้น, ตา, หู, ... ย่อมเป็นศูนย์รวมของ สัมผัส, กลิ่น, รส, รูป,
เสียง, ... ฉะนั้น"⁵ อินทรีย์ทั้งหลาย เป็นเพียงเครื่องมือสำหรับการรับรู้เท่านั้น ส่วน
ตัวผู้รู้คือ อาตมัน⁶ และความเป็นผู้รู้ของอาตมันนั้น จะคงอยู่ตลอดกาลโดยไม่เปลี่ยนแปลง
ไม่ว่าจะเป็นเวลาคืน เวลากลางวัน เวลากลางคืน เวลาคาย เวลาที่ทองเที่ยวไป

¹ Deussen, The Philosophy of the Upanishads,
trans. A.S. Geden, p. 400

² ทฤททาร์ณยกอุปนิษัท 4.4.22, 4.5.6; ฉานโทคยอุปนิษัท 3.14.3,
8.3.3; การุกอุปนิษัท 1.2.20 [เสวทาศวทรอุปนิษัท 3.20]; โลกทีริย
อุปนิษัท 2.1; มุณฑกอุปนิษัท 2.1.10, 3.1.7; ฯลฯ

³ ทฤททาร์ณยกอุปนิษัท 4.3.7, 4.4.22

⁴ ฉานโทคยอุปนิษัท 8.12.5

⁵ ทฤททาร์ณยกอุปนิษัท 2.4.11

⁶ ฉานโทคยอุปนิษัท 8.12.4

เพื่อรอการเกิดใหม่ ตลอดจนเวลาที่บรรลุนิรันดร¹ ความเป็นผู้รู้²นิรันดรของอาत्मันนี้ มีกล่าวไว้เป็นบทอุปไมยกับแสงสว่างว่า: เมื่อแสงสว่างทั้งหลายอันใดแก่ กวางอาทิตย์ กวางจันทร์ ไฟ สูญสิ้นไปหมดแล้ว และด้อยค่าที่จะใช้เป็นแสงสว่างก็ไม่มี อาत्मันจะเป็นแสงสว่างที่ยังคงอยู่² และเมื่อพระเจ้าชนกถามว่า "อาत्मันนี่คืออะไร" บาชญวลกษะ ก็อธิบายว่า "อาत्मันนี่คือ ผู้ที่อยู่ในอินทรีย์ทั้งหลายเป็นแสงสว่างที่อยู่ภายในหัวใจ"³

ในคัมภีร์อุปนิษัท มีการกล่าวถึงความเป็นผู้รู้ของอาत्मันในสถานะสำคัญทั้ง 4 คือ (1) ในยามตื่น (2) ในยามนอนหลับแล้วฝัน (3) ในยามหลับสนิทไม่มีการฝัน และ (4) สถานะที่ 4 ในโยคะ หรือ สมาธิ

¹ Deussen, The Philosophy of the Upanishads, trans.

A.S. Geden, p. 135

² พุทธทวารัณยกอุปนิษัท 4.3.1 - 6

³ พุทธทวารัณยกอุปนิษัท 4.3.7

กณ อตฺเมทึ . โย' ยี วิชฺฌานมมชะ ปฺราเจญฺ หุตฺตฺยบฺตรุโชบฺทึชะ ปฺรฺมุชะ .

ในยามตื่น(สภาวะ สุกตา) อากมันจะเป็นผู้รู้ความเป็นไปของโลกภายนอก โดยอาศัยส่วนประกอบ 19 อย่าง [อินทรีย์ 10 , ปราณทั้ง 5¹ , มนัส, หูตวิ, อหังการ และ จิตตะ]² เป็นผู้เสวยของหยาบ(สุกต-ภูษ) อากมันในสภาวะนี้มีชื่อเรียกโดยเฉพาะว่า "ไวศวานร"(ไวศวานร) ซึ่งคงจะเป็นเพราะว่า ในยามตื่น คนเราทุกคนมีโลก รววมกัน

¹ ปราณ(ปร-อนุ) ทั้ง 5 ไคแก่ (1) ปราณ คือ อมหายใจเข้า-ออก [ตฤณหารัชชกอุปนิษั 1.3.3 และฉานโหลยอุปนิษั 1.2.2] มีที่ก้งอยู่ใน คา หู จมูก ปาก [ปรักษอุปนิษั 3.5] ; (2) อปาน คือ อมเพื่อการขับถ่ายกากอาหาร [ไมศรายณียอุปนิษั 2.6] ก้งอยู่ในอวัยวะขับถ่าย และอวัยวะสืบพันธุ์[ปรักษอุปนิษั 3.5]; (3) วยาน(วยาน) คือ อมที่เชื่อมต่อกัระหว่างปราณกับอปาน[อด ยะ ปราณปานโยชะ สุนธิชะ ส วยานโย: ฉานโหลยอุปนิษั 1.3.3] อยู่ภายในหลอดเลือด "นาดี" [ปรักษอุปนิษั 3.6] ทำหน้าที่กระจายความอบอุ่นไปทั่วทุกส่วนของร่างกาย[อมฤกทินหุอุปนิษั 35,37] ; (4) สมาน ฉาติจารณาตามที่มาของศัพท์กัหมายถึง สมที่นำให้เกิดความสมกฤษย์(สม นยติ) ระหว่างอมหายใจเข้าและออก[ปรักษอุปนิษั 4.4] มีสีขาว เหมื่อนน้ำนมอยู่ในสะคือ [อมฤกทินหุอุปนิษั 34,37] ทำหน้าที่ขนส่งอาหาร ส่วนที่เป็น กากไปยังอปาน และส่วนที่เป็นซากุอาหารไปเลี้ยงส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย [ไมศรายณียอุปนิษั 2.6]; และ (5) อุทาน คือ อมที่ขึ้นสู่เบื้องสูง ก้งอยู่ในคอ [อมฤกทินหุอุปนิษั 34] ทำหน้าที่สำรอกหรือกลืนสิ่งที่ดื่มกิน [อด โย ษมุ ปิตาคิตมุหุทริทติ นิกิริทติ ไวย วา ว ส อุทานะ: ไมศรายณียอุปนิษั 2.6] และนำอากมันออกจากร่างกาย ในตอนตาย [ปรักษอุปนิษั 3.7]

² Radhakrishnan, The Principal Upanisads, p. 695

ครั้นในยามนอนหลับ(สุภณฺ์ สุณานฺ์) อาตมณฺ์จะเก็บเอาวัตถุที่มีจากสิ่งโลกทั้ง
ห้วงมหคฺที่ไค้เคยพบเห็นในโลก[ยามตื่น]มาแยกแยะ แล้วยสร้างโลกใหม่ขึ้นเอง ในโลก
ใหม่[โลกแห่งความฝัน]นั้น โดยแท้จริงแล้ว ไม่มีสิ่งใดทั้งอื่น: ไม่มีรถ ไม่มีสัตว์สำหรับ
เทียมรถ ไม่มีถนน อาตมณฺ์ก็สร้างรถ สัตว์สำหรับเทียมรถ และถนนขึ้นมา ไม่มีความคิด
ความเพลิดเพลิน ความสนุกสนาน อาตมณฺ์ก็สร้างความคิด ความเพลิดเพลิน และความ
สนุกสนานขึ้นมา ไม่มีบ่อน้ำ ไม่มีสระบัว ไม่มีแม่น้ำ อาตมณฺ์ก็สร้างสิ่งเหล่านั้นขึ้นมา ใน
โลกใหม่นี้ อาตมณฺ์ก็จะเป็นผู้สร้างสิ่งต่าง ๆ ที่ตนสร้างขึ้นมา ด้วยเหตุนี้ จึงมีคำกล่าวไว้ว่า
"ยามนอนหลับก็คือยามตื่นของอาตมณฺ์ ทั้งนี้เพราะ สิ่งใดก็ตามที่อาตมณฺ์เฝ้าเห็นในยามตื่น
สิ่งเหล่านั้น อาตมณฺ์ก็จะรู้เห็นในยามหลับด้วย" 1

อาตมณฺ์ในสถานะนี้ มีชื่อเรียกโดยเฉพาะว่า "โคชณะ" ซึ่งก็คงจะเป็นเพราะ
ว่า ในยามนี้อาตมณฺ์มีตนเองเท่านั้นเป็นแสงสว่าง 2

จากนั้น เมื่อเข้าสู่ยามหลับสนิท(สุภุปฺตี สุณานฺ์) ที่ปราศจากการฝัน อาตมณฺ์
ได้รวมเข้าด้วยกันกับปราชญ์อาตมณฺ์(ปฺราชญ์อาตมณฺ์) "อาตมณฺ์ที่เป็นผู้รลอคกาล" [หมายถึง
พรหมณฺ์] ชั่วคราว ถือเป็นรูปที่แท้จริงของอาตมณฺ์บริสุทธิ์ที่สว่างพ้นจากกามฉันทะ ความชั่ว-
ร้าย และความหวาดกลัว ในสถานะนี้ ความแตกต่างระหว่างตนเองกับสิ่งต่าง ๆ ไค้สูญ
หายไปหมดในความเป็นหนึ่งเดียวของอาตมณฺ์: มีคาก็มิใช่มีคาคืออีกต่อไป มารคาก็มิใช่มารคา
อีกต่อไป โลกทั้งหลายก็มีใช่โลกทั้งหลายอีกต่อไป เทพเจ้าทั้งหลายก็มีใช่เทพเจ้าอีกต่อไป
... ฯลฯ 3 แต่อย่างไรก็ตาม ในยามนี้: แม้ว่าไม่มีสิ่งใดที่จะให้เห็น [เนื่องจากไม่มีสิ่งอื่น

1 พุทธพาวณฺ์กถุปนิมิตฺ 4.3.9 - 14

2 เปรียบเทียบกับ พุทธพาวณฺ์กถุปนิมิตฺ 4.3.1 - 7

3 พุทธพาวณฺ์กถุปนิมิตฺ 4.3.22

โคเป็นที่สองจากอาคมัน] อาคมันก็ยังคงเป็นผู้เห็นอยู่ตลอดเวลา แม้ไม่มีสิ่งใดที่จะให้ โคกลืน อาคมันก็ยังคงเป็นผู้คุมกลืนอยู่ตลอดเวลา แม้ไม่มีสิ่งใดที่จะให้อิมรส อาคมันก็ยัง คงเป็นผู้ลิ้มรสอยู่ตลอดเวลา... แม้ไม่มีสิ่งใดที่จะให้อาคมันรู้ อาคมันก็ยังคงเป็นผู้รู้ อยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้เพราะ ความสูงส่งในการเห็น, คุมกลืน, ลิ้มรส... ู้ ของอาคมัน ขอมไม่มี¹ และในสถานะที่อาคมันอยู่ในรูปที่แท้จริงคือ เป็นผู้รู้ที่ปราศจากสิ่งรับรู้อันเอง ที่อาคมันได้เสวยอาณันตะอย่างสมบูรณ์² อันเป็นธรรมชาติที่แท้จริงของอาคมัน

อาคมันในสถานะนี้มีชื่อเรียกโดยเฉพาะว่า "ปราธอูะ"(ปราธอู) ทั้งนี้คงจะ เป็นเพราะว่าในยามหลับสนิท บุคคลได้เข้าถึงสภาวะที่อาคมันมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียว กันกับ "ปราธอูากมัน" หรือ พรหมัน อย่างแท้จริง และเป็นสถานะที่อาคมันเป็นผู้รู้อย่าง เต็มเปี่ยมบริบูรณ์

ในคัมภีร์อูปนนิษักรุ่นเก่า จะพบว่า มีการกล่าวถึง อาคมันซึ่งเป็นอูรูใน 3 สถานะ เท่านั้น คือ ในยามตื่น ยามหลับแล้วตื่น และยามหลับสนิทที่ปราศจากการฝัน โดยถือว่า ในยามหลับสนิทที่ปราศจากการฝัน บุคคลได้เข้าถึงสภาวะอันสูงสุด คือ สภาวะที่อาคมัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพรหมันอย่างสมบูรณ์ โดยที่บุคคลนั้นไม่รู้สึกรู้สึ ก่อมาเมื่อเกิด มีความคิดในเรื่องการปฏิบัติโยคะชั้น จึงได้มีสถานะใหม่ที่เรียกว่า "สถานะที่ 4" (จตุร³ - อูร⁴ - สูดาน⁵) เพิ่มเข้ามาโดยถือว่า ในดาร์ปฏิบัติโยคะ บุคคลสามารถ

ศูนย์วิทยาทรรพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- 1 ทฤททาร์ยชกอูปนนิษั 4.3.23 - 30
 - 2 ทฤททาร์ยชกอูปนนิษั 2.1.19
 - 3 มาชชกอูปนนิษั 7
 - 4 ไมครายณียอูปนนิษั 6.19, 7.11
- บางครั้งก็เรียกว่า "อูรูยูดาน"

มีกับตนเองให้เข้าถึงสภาวะที่อาत्मินของคุณเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับพราตนาत्मิน หรือ
 ทรหมันโค เช่นเดียวกับในยามหลับสนิท จะต่างก็ทงที่ว่า ในยามหลับสนิท บุคคลไม่มี
 ความรู้สึกตัวในความเป็นหนึ่งเดียวกันของทรหมัน-อาत्मิน แต่ในโยคะ บุคคลมีความรู้สึก
 ตัวอยู่ตลอดเวลาว่า อาत्मินของคุณเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับทรหมัน อาत्मินในสถานะที่ 4
 นี้ ก็มีความเป็นผู้นั้นที่ปราศจากสิ่งรับรู้ เป็นอาत्मินที่ประกอบด้วยอำนาจเช่นเดียวกับใน
 ยามหลับสนิททุกประการ เพียงแต่ว่า บุคคลผู้นั้นยังคงอยู่ตลอดเวลาเท่านั้น¹

ส่วนในเวลาที่คุณเราดำรงจะตายนั้น อาत्मิน โดยแท้จริง ยังคงเป็นผู้ที่
 ไปตลอดเวลา แต่ที่ไม่มีการรับรู้โลกภายนอก ก็เพราะว่า ชั่วกลางในการรับรู้ทั้งหลาย
 อันใดนัก นิสและอินทรีย์ก็กดเข้าไปรวมอยู่กับอาत्मินหมก เพื่อที่จะติดตามอาत्मินออก
 จากร่างเก่าไปเกิดใหม่ และแม้ในที่สุดภายหลังจากการบรรลุนิโยคะ: เมื่ออาत्मินจะทิ้ง
 ร่างไปแล้ว เหมือนงูที่ลอกคราบที่ตายแล้วทิ้งไว้บนจอมปลวก "แต่อาत्मินที่ปราศจากร่าง
 ภาย ที่เป็นอมตะนี้คือทรหมัน คือแสงสว่างโดยแท้จริง"² นั่นก็เป็นผู้โดยแท้จริง

¹ มานูสมฤติกา 1.13

² สหุทธาภิชาตนิพนธ์ 4.4.7

ยชาทิปิวรูณนี วสุเมเก มฤตา ปุรุชสุตา คยิต , เอเวเมเวหิ ศรีโร เสเต . "อชาตศรีโร
 มฤตะ ปราโณ พรหฺไมว , เตช เอว"

ในที่นี้ ปราโณใช้เป็นคำเรียกแทนอาत्मิน ซึ่งมักจะพบอยู่บ่อย ๆ ในคัมภีร์อุปนิษัต
 สาเหตุที่ใช้แทนกันได้เช่นนี้ สันนิษฐานว่า เนื่องมาจากในระยะแรก ๆ เคยใช้เป็นคำที่มีความ
 หมายเหมือนกันมาก่อน คือ อมหายใจ [จากธาตุ อนุ = หายใจ] ดังนั้น ถึงแม้ในระยะ
 หลัง แต่ละคำจะมีความหมายเฉพาะแตกต่างกันออกไปแล้วก็ตาม บางครั้งก็ยังมีนิมิต
 ปราโณ แทนคำว่า อาत्मิน อยู่

เราอาจจะสรุปความรู้เกี่ยวกับบทบาทสำคัญของอาคมั้นในฐานะที่เป็นผู้รู้ปริทัศน์
 ที่อยู่ภายในตัวเราควบคู่กับของชาวอุทกยะในสหพหุวิทยกฤตยัม "กณฺเณอชฺชอมมี
 รส[เค็ม]หัวทั้งก่อน โดยปราศจาก[ความแตกต่าง] ภายใน-ภายนอกฉนฺใด ในห้วงของ
 เคี้ยวกัน อาคมั้นย่อมเป็นผู้รู้ปริทัศน์โดยปราศจาก[ความแตกต่าง] ภายใน-ภายนอก
 ฉนนั้น"¹ และด้วยเหตุนี้ บางครั้งจึงมีการเรียกอาคมั้นว่า "ผู้เห็น"(วิปัสสิโก)² บ้าง,
 "ผู้รอบรู้"(ปริยวชฺชตถ)³ บ้าง, "ผู้เห็นเพชฌภาณ"(สากุณิน)⁴ บ้าง เป็นต้น

ในเมื่ออาคมั้นเป็นผู้ที่อยู่ภายในตัวเรา ดังนั้นตามความเป็นจริงแล้ว เรา
 ไม่สามารถที่จะรู้อาคมั้นได้เหมือนรู้อะไรต่าง ๆ ทั่วไปในชีวิตประจำวัน "แท้จริง สิ่ง
 ไม่มีวันเสื่อมสูญ[อาคมั้น]นี้ เป็นผู้เห็น มิใช่ถูกเห็น เป็นผู้โคย้น มิใช่ถูกโคย้น เป็นผู้คิด
 มิใช่ถูกคิด เป็นผู้ มีผู้ถูกรู้"⁵ เพราะ "ท่านไม่อาจแลเห็นผู้เห็นของการเห็น
 ไม่อาจโคย้นผู้โคย้นของการโคย้น ไม่อาจคิดถึงผู้คิดของการคิด ไม่อาจรู้ผู้รู้ของการรู้ได้"⁶

¹ สหพหุวิทยกฤตยัม 4.5.13

ส ยดา โสณฺวชฺชนะ อณฺนคโร' พาทุยะ, กถุสฺสโน รชชน เหว เอว วา อเร' ฆมาคฺมา,
 อณฺนคโร' พาทุยะ , กถุสฺสนะ ปฺรชฺชชานชน เหว

² การุทกฤตยัม 1.2.18

³ ปรีศนฺกฤตยัม 6.5 ⁴ เสวตาสวทรกฤตยัม 6.14

⁵ สหพหุวิทยกฤตยัม 3.8.11

ตท วา เอกทณฺฐี , คารุคิ , อทฺถุญฺญํ ทรุชฺชฏ , อสุรุตํ โสทรตถ , อมตม มนฺตถ ,
 อวิชฺฌากิ วิชฺฌาตถ.

⁶ สหพหุวิทยกฤตยัม 3.4.2

น หุณฺเฏว ทรุชฺชฏาริ ปสฺสเยชะ , น สฺสุเรว โสทรตาริ ศฺคณฺญาชะ , น มเตว มนฺตาริ
 มนฺวิถาชะ , น วิชฺฌาเตว วิชฺฌาตาริ วิชานียาชะ.

กล่าวโดยสรุปก็คือ ในเมื่ออาत्मินของเราเป็นบุตรเสียแล้ว และสิ่งอื่นนอกเหนือจากอาत्मินที่จะเป็นบุตรก็ไม่มี¹ ทุกสิ่งทุกอย่างที่เราดูโลกก็เพราะอาत्मินเป็นบุตร ดังนั้นแล้ว จะเป็นไปได้โดยไม่ว่าไรที่เราจะรู้อาत्मินซึ่งเป็นผู้ของเรา² สิ่งใดก็ตามที่เราคิดว่า เป็นอาत्मิน ดังนั้นย่อมมิใช่อาत्मิน ดังที่ในคัมภีร์อุปนิษัทมีกล่าวถึงอยู่บ่อย ๆ ว่า "อาत्मินมิใช่สิ่งนี้ และมิใช่สิ่งนั้น" (เนติ เนติ หรือ น-อติ น-อติ)³

ถึงแม้ว่า คนเราไม่สามารถที่จะรู้อาत्मินซึ่งเป็นผู้ของตนเองได้เหมือนรู้อะไรต่าง ๆ ทั่วไปในประสบการณ์ แต่เราก็จำเป็นต้องจัดให้อาत्मินเป็น "สิ่งที่จะต้องถูกรู้" ซึ่งเป็นการทำให้อาत्मินมีสภาพเป็นตรงกันข้ามกับตัวของมันเอง และด้วยเหตุนี้จึงทำให้อาत्मินยังคงแยกออกเป็น 2 ฝ่ายในตัวของมันเอง คือ ฝ่ายผู้ซึ่งเป็นธรรมชาติที่แท้จริงของอาत्मิน กับ ฝ่ายผู้ถูกรู้ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นเงาของอาत्मิน แต่การกระทำดังกล่าว ถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นเพราะถือเป็นบันไดขั้นต้นที่จะทำให้เราสามารถเข้าถึงอาत्मินของเราได้ ด้วยเหตุนี้ ในคัมภีร์อุปนิษัทเราจึงมักจะพบว่า ชาวอินเดียนโบราณ

¹ สฤททาร์ณยอกอุปนิษัท 3.8.11

บานขทโต สติ วิชฺญาคฤ

² สฤททาร์ณยอกอุปนิษัท 2.4.14

เยเนหฺ สรวฺ วิชานาติ , ตํ เกน วิชานีयाตุ วิชฺญาคารมเว เกน วิชานีयाตุ

³ สฤททาร์ณยอกอุปนิษัท 2.3.6, 3.9.26, 4.2.4, 4.4.22,

4.5.15 ฯลฯ

⁴ Deussen, The Philosophy of the Upanishads, trans.

A.S. Geden, p. 82

ได้จัดให้อาत्मินเป็นสิ่งที่คนเราจะคงรู้เพื่อความหลุดพ้นจากวิภวสังสาร¹ กล่าวโดยสรุปก็คือ มุคคจะรู้อาत्मินของตนเองได้กว่าอาत्मินของคน

2) อาत्मินเพียงอย่างเดียวเท่านั้นที่เป็นความจริงแท้(สത്യ, สกยสย สกย)

ตามความลึกของชาวอินเดียนโบราณในสมัยอุปนิษัท จักรวาลหรือทุกสิ่งทุกอย่างในประสบการณ์ของเรามิใช่เป็นสิ่งที่มืออยู่จริงใคควยตัวของมันเอง แต่ความมืออยู่ของสิ่งต่าง ๆ ทั้งหลายเหล่านั้นล้วนขึ้นอยู่กับความรับรู้ของเราทั้งสิ้น² ถ้าหากปราศจากความรับรู้ของเราเสียแล้ว หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ถ้าหากเราไม่ไปรับรู้เขา ก็จะไม่มียิ่งใคเลยที่จะมืออยู่ใคนอกจากอาत्मินเพียงอย่างเดียวซึ่งมืออยู่เป็นนิรันดรควยตัวของมันเอง มิไคขึ้นอยู่กับความรับรู้ของใค กล่าวคือ ถึงแม้ไม่มีใคไปรับรู้อาत्मิน แต่อาत्मินก็ยังคงมืออยู่ตลอดเวลา และเป็นใคที่มีอยู่ในตัวของคนเราทุกคน กังนั้น จึงอาจกล่าวใคว่า ความมืออยู่ของทุกสิ่งทุกอย่างล้วนของขึ้นอยู่กับอาत्मินซึ่งเป็นใคทั้งอื่น กังจะเห็นใคจากคำกล่าวของชายชวฤคยะในพจนทวารณยกอุปนิษัทใคว่า "แท้จริง สามิมิใช่เป็นที่รักเพราะเหตุแห่งสามี แต่สามีเป็นที่รักเพราะเหตุแห่งอาत्मิน" นอกจากนี้ยังมีกล่าวใคไม่ในห่านองใคเดียวกันอีก คือ ภรรยา , บุคหลาน , ทรัพย์สินสมบัติ , สมณชัคคิพราหมณ , กษัตริย์ , โลกทั้งห่าน,

¹ พจนทวารณยกอุปนิษัท 2.4.5 มีกล่าวใคว่า "แท้จริง อาत्मินเป็นสิ่งที่เราเห็น หังใคอื่น หังลึคถึง หังแห่งหังรณณาอย่างลึคซึ่ง(อาคมา ท' อเร หุนฎวยะ โศครวยะ มนทวโย นินชชยาสึควยะ) ; ฉานโทคยอุปนิษัท 8.7.1: "อาत्मินเป็นสิ่งที่หังแสวงหา หังปรารณณาใคจะกระทำใคจริง(ใค' นุ เวษฎวยะ , ใค' วิชชชยาสึควยะ) ภา

² โคเรยอุปนิษัท 3.3

แควชคคิพราหมณ อุปนิษัท 3.8

เทพเจ้า, สรรพสัตว์ และทุกสิ่งทุกอย่าง ล้วนมิใช่เป็นที่รักเพราะเหตุที่อยู่ในตัวของมันเอง แต่เป็นที่รักก็เพราะเหตุที่ขึ้นอยู่กับอาตมัน¹ กล่าวคือ ทุกสิ่งทุกอย่างตลอดจนความสัมพันธ์ของทุกสิ่งทุกอย่างจะมีอยู่สำหรับเราใด เป็นที่รู้จัก และเป็นที่ยึดของเราใด ก็ต่อเมื่อสิ่งทั้งหลายเหล่านั้นได้เข้ามาอยู่ในความรับรู้ของเรา ไม่มีสิ่งอันใดอีกแล้วที่จะมีอยู่ได้นอกเหนือจากความรับรู้หรืออาตมันซึ่งเป็นผู้² และด้วยเหตุนี้เอง พวกเราจึงสรุปว่า โดยการรู้อาตมันเพียงอย่างเดียว ทุกสิ่งทุกอย่างในสากลจักรวาลก็จะเป็นอันรู้ได้หมด³ อุปมาเหมือนกับว่า: เสียงกลอง เสียงสังข์ หรือ เสียงพิณ ซึ่งมีใครมีอยู่ได้ ด้วยตัวของมันเอง แต่ความมีอยู่ของเสียงเหล่านั้นต้องขึ้นอยู่กับ คนตี คนเป่า หรือ คนก็ด หรืออาจกล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่าขึ้นอยู่กับเครื่องดนตรีคือ กลอง สังข์ หรือ พิณ และโดยการจับ คนตี คนเป่า หรือ คนก็ด หรือว่าจับเครื่องดนตรีคือ กลอง สังข์ พิณ ไว้ได้ ก็เป็นอันว่าจับเสียงกลอง เสียงสังข์ เสียงพิณเหล่านั้นไว้ได้หมด⁴ ด้วยเหตุนี้จึงมีคำกล่าวไว้ว่า "แท้จริง โดยการเห็น โดยการได้ยิน โดยการคิด โดยการรู้อย่าง

¹ ทททรวนัยกอุปนิษัท 2.4.5

"น วา อเร ปตฺยะ กามาย ปติะ ปริโย ภวติ , อาตฺมนสฺ ตู กามาย ปติะ ปริโย ภวติ... ฯลฯ"

² Deussen, The Philosophy of the Upanishads, trans.

A.S. Geden, p. 231

³ ทททรวนัยกอุปนิษัท 2.4.5 ; ฉานโทคตอุปนิษัท 6.1.3 ; มุณฑกอุปนิษัท 1.1.3

⁴ ทททรวนัยกอุปนิษัท 2.4.7 - 9

อากมน์ ทุกสิ่งทุกอย่างหรือสกลจักรวาลนี้ก็จะป็นอันรู้โตหมด¹ : เหมือนกับที่คนเรารู้จัก
 คินเห็นยวเพียงกอนเคียว ของทุกอย่างที่ท่ามาจากคินเห็นยวยอมจะป็นอันรู้โคหมด หรือรู้จัก
 พองเพียงกอนเคียว ของทุกอย่างที่ท่ามาจากพองก็จะเป็นอันรู้โตหมด หรือรู้จักกรโรกรักเคียม
 ที่ท่าคยเหลือเพียงอันเคียว ของทุกอย่างที่ท่ามาจากเหลือก็จะเป็นอันรู้โตหมดว่า ที่จริงนี่คือ
 คินเห็นยว หรือว่าพอง หรือว่าเหลือกันเอง ความแตกต่างระหว่างกันเป็นเพียงเรื่องชื่อ
 เรียก(นามธัย) ซึ่งเป็นเรื่องของการสมมุติขึ้นคยววาจา(วจาธมมณ) เท่านั้น² ดังนั้น
 เราจึงอาจจะสรุปได้ว่า ความความคึกของชาวอินเคียวอารยันสมัยอนุนิมิต ความแตกต่าง
 ในเนื้อหของทุกสิ่งทุกอย่างยอมไม่มี ความเป็นสิ่งนี้ สิ่งนี้ หรือ คนนั้น คนนี้ ที่แตกต่าง
 กันไป เป็นเพียงเรื่องชื่อเรียกซึ่งเป็นเรื่องของคำพูดเท่านั้น มีใครมีอยู่จริงเลย เนื้อห
 ของทุกสิ่งทุกอย่างมีความเป็นอันหนึ่งอันเคียวร่วมกันหมด ซึ่งถือว่าเป็นความจริงเพียงสิ่ง-
 เคียว เนื้อหนั้นเรียกว่า อากมน์ [พรหมัน] สิ่งอื่นนอกเหนือจากอากมน์ยอมไม่มี คย-
 เทฐนี้ ในเวลาที่มีการกล่าวถึงสิ่งใดก็ตามนอกเหนือไปจากอากมน์ พวกเราจึงให้คำ
 นิบาต (particle) ว่า : อิว , "ดูเหมือนกับว่า" [สิ่งนั้นมีอยู่] ทุกครั้ง เช่น "ดู-
 เหมือนกับว่า" มีสองฝ่าย³ , "ดูเหมือนกับว่า" มีสิ่งอื่น [นอกเหนือจากอากมน์] อยู่อีก⁴ ,

1 พุทธพาริษยกอุปนินิษิต 2.4.5

อากมโน วา อเว พรศเบน สรวณน มคยา วิชญาเบนเนติ สรว วิหิตม.

2 จานโทคยอุปนินิษิต 6.1.4 - 6

3 พุทธพาริษยกอุปนินิษิต 2.4.14

ไซวตมิว ภาคิ

4 พุทธพาริษยกอุปนินิษิต 4.3.31

อนุยหิว สยาค

"ดูเหมือนกันว่า" ในโลกนี้มีสิ่งต่าง ๆ กันอยู่ ฯลฯ

ความแตกต่างระหว่างสิ่งต่าง ๆ ที่มีปรากฏอยู่ในสกลจักรวาลตามความคิด
ของชาวอินเดียอารยันถือว่า เป็นเพียง "สิ่งลวงตา" หรือ "มายา"² ความเป็น

¹ ทถุหนารัตนยกุลอุปนิษิต 4.4.19

การุณอุปนิษิต 2.1.10, 11

" อึห นาเนว "

² คำว่า "มายา" มีปรากฏใช้เป็นครั้งแรกและบ่อยครั้งในคัมภีร์ฤคเวท หมายถึง
ถึงอำนาจที่อยู่เหนือวิสัยธรรมดา ซึ่งถ้าหากว่าเป็นของเทพเจ้าก็จะหมายถึง อำนาจใน
ทางศักดิ์ เช่น อำนาจของพระอินทร์ที่ใช้ในการประกอบวีรกรรมต่าง ๆ [ฤคเวท 10.54.

2, 6.47.18] แต่ถ้าหากว่าเป็นของฝ่ายอสูรแล้วก็จะหมายถึง อำนาจในทาง
ที่เลว ต่อมาในคัมภีร์อุปนิษิตรุ่นเก่า ๆ ก็มีการใช้คำว่า "มายา" ในความหมายเหมือน
กันในฤคเวท กล่าวคือ; พระอินทร์ยอมไปในรูปต่าง ๆ มากมายด้วย "มายา" ของพระ
องค์(อินุโหฺร มายาภึะ ปุรุรูป อึยเทะ:ทถุหนารัตนยกุลอุปนิษิต 2.5.19 = ฤคเวท 6.47.18)
แต่ต่อมาในเตวตาศวกรอุปนิษิตซึ่งถือเป็นคัมภีร์อุปนิษิตรุ่นหลัง ๆ ของสมัยพระเวท ได้มี
การนำเอาคำว่ามายา มาใช้ในความหมายว่า "สิ่งลวงตา" (Illusion, Delusion)
ในการอธิบายความจริงของสกลจักรวาลแทนความหมายเดิม ในที่นี้มีการกล่าวไว้ว่า
"ท่านจงรู้ว่า ประกฤติ [ปฐมเหตุของทุกสิ่งทุกอย่างฝ่ายสสาร] เป็นเพียงมายา และ
พระมเหศวร [คำเรียก พรหมัน ในคติเทวนิยม] เป็นผู้ทำให้เกิดมายา(มายี) โลกนี้ทั้ง-
หมดมักคลุมด้วยสิ่งต่าง ๆ ซึ่งล้วนเป็นส่วนต่าง ๆ (อวยว) ของพระมเหศวร" [เตวตาศวกร-
อุปนิษิต 4.10] ข้อความนี้แสดงให้เห็นว่าผู้แต่งมีใจมุ่งจะหมายความว่า ทุกสิ่ง-

สิ่งต่าง ๆ ทั้งหลายเหล่านั้น แท้จริง มิได้มีอยู่เลย เนื้อหาซึ่งเป็นที่มาของสิ่งทั้งหลาย เหล่านั้นหากที่เป็นความจริง บุคคลที่ยังมีอวิชชา(อวิทยา) ไม่เข้าใจเนื้อหาของ ทุกสิ่งทุกอย่างว่า แท้จริง มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับอาคัมภีร์ของทนายมองเห็น สิ่งต่าง ๆ ทั้งหลายในโลกว่า มีความแตกต่างกันออกไป และมีความแตกต่างไปจาก ตนเอง อันก่อให้เกิดมีความคิด "อหังการ" และ "มมังการ" ขึ้น ซึ่งเป็นสาเหตุให้ บุคคลต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร ดังนั้นมายาหรือสิ่งลวงตาจึงถือว่า เกิดจาก อวิชชา หรือ ความไม่รู้ เนื้อหาของทุกสิ่งทุกอย่างตลอดจนตนเองตามความเป็นจริง

(ต่อจากหน้า 83)

ทุกอย่างมี พระมหากษัตริย์สร้างขึ้นมาจริง ๆ ความหมายที่แก่นซึ้งของมายาในที่นี้ คือ สิ่งลวงตา เฉพาะผู้ไม่รู้สรวนมันเท่านั้นจึงจะเข้าใจว่า สกอลจักรวาลนี้เป็นความจริง อุปลมาเหมือนผู้ไม่รู้ ไม่เข้าใจกลของนักเล่นกลก็ย่อมจะเข้าใจว่า กลนั้นเป็นเรื่องจริง การใช้คำว่า "มายา" ในความหมายว่า "สิ่งลวงตา" สำหรับอธิบายความจริงของ สกอลจักรวาลนี้ นักอรรถาจารย์สมัยหลัง ได้แก่ เคาฬปาต [ผู้แต่งมาตฺสยกาวิกา] และ คังกร ไครัมมาไซเป็นพื้นฐานคำสอนของลัทธิเวทานตะ และถือว่า เป็นความหมาย ที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในสมัยปัจจุบันในขณะที่ความหมายเดิม [อานาจ] ได้เลือนหายไป โดยสิ้นเชิง

Macdonell, Vedic Mythology pp. 26, 156

Arthur Berriedale Keith, The Religion and Philosophy of the Veda and Upanishads, Vol. XXXII of The Harvard Oriental Series, ed. Charles Rockwell Lanman (Cambridge University Press, 1925), pp. 531 - 532

คังกร นักอรรถกถาจารย์ผู้มีชื่อเสียงแห่งคริสตศตวรรษที่ 9 ได้อธิบายถึงเรื่องนี้ไว้เป็น
 บทอุปมาที่นำพิงวาระ เหมือนกับเศษเชือกที่วางทิ้งอยู่ข้างทาง แล้วนักเดินทางที่เข้ามา
 ทางนั้นในเวลาพลบค่ำมองเห็นว่าเป็นงู¹ ในกรณีนี้จะเห็นได้ว่า ภาพวงศาคาวาเป็นงู
 นั้น เกิดจากความไม่รู้ความจริงของนักเดินทางเอง แต่ความเป็นงูนั้น ย่อมไม่มีผลกระทบ
 กระทบใด ๆ ต่อความจริงคือเชือกได้เลย ในทำนองเดียวกัน ภาพวงศาคาวาเป็นโกล
 ที่ประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ กันมากมาย และมีการเปลี่ยนแปลงเสื่อมสูญไปได้นั้น เกิดจาก
 ความไม่รู้ความจริงของคนเราเอง และความเข้าใจที่งอแงว่า ย่อมไม่มีผลกระทบกระทบ
 ใด ๆ ต่อความจริงคือ อากมันที่มีอยู่เพียงหนึ่งเดียวได้เลย : เหมือนกับดวงอาทิตย์ที่คน
 เรามองเห็นไปเองว่า มีรูปลักษณะเปลี่ยนแปลงผิดแยกไปจากความเป็นจริงเพราะมีสิ่ง
 ภายนอก (คือ เมฆ, หมอก, ค่ำวัน, ฯลฯ) มาบดบัง แคนแท้จริงแล้ว ความจริงของดวง
 อาทิตย์ย่อมไม่เคยเปลี่ยนแปลงไปเพราะการเห็นนั้นเลย²

กล่าวโดยสรุปก็คือ ชาวอินเดียอารยันในสมัยอุปนิษัท เชื่อในความมีอยู่ของ
 ความจริงเพียงหนึ่งเดียวคือ อากมัน และปฏิเสธความมีอยู่ของความแตกต่างระหว่าง
 สิ่งต่าง ๆ ในสกลจักรวาล³ โดยถือว่า ความมีอยู่ของความเป็นสิ่งต่าง ๆ หักหลาย
 เหล่านั้นเป็นเพียงภาพลวงตา หรือ มายา ซึ่งเกิดจากอวิชชา และภาพลวงตาของความ

¹ Robert Ernest Hume, The Thirteen Principal Upanishads (London: Oxford University Press, 1921),
 p. 38

² การุทอุปนิษัท 2.2.11

³ ทฤททาร์ณยกอุปนิษัท 4.4.19

การุทอุปนิษัท 2.1.11

เนต นานาสติ กิจฺจน [น อิท นานา อสฺติ กิ จน]

มีอยู่ของความเป็นสิ่งต่าง ๆ ทั้งหลายเหล่านั้น ย่อมไม่มีผลกระทบต่อกระเพื่อมใด ๆ ต่อความเป็นจริงของอาคัมมันโตสย ความคิดดังกล่าวนี้ ถือว่ามีลักษณะที่เป็นนามธรรมล้วน ๆ ซึ่งยากต่อการที่จะทำความเข้าใจ และยังขัดกับความรู้ลึกที่คนเราได้รับจากประสบการณ์ด้วย ดังนั้น ชาวอินเดียอารยันในสมัยนั้นบางคนจึงเห็นความจำเป็นในการที่จะต้องกลับมาหาความจริงของสกลจักรวาลตามทัศนคติของชาวโลกทั่วไป ซึ่งยอมรับความมีอยู่ของทุกสิ่งทุกอย่างตามที่ตนเองมองเห็นอยู่เบื้องหน้า และในขณะที่เดียวกันก็ยังคงรักษาหลักความคิดพื้นฐานแบบนามธรรมไว้โดยในขณะที่ยอมรับความจริงของสกลจักรวาลที่ประกอบด้วยสิ่งต่างมากมาย ก็ยังคงถือว่าอาคัมมันโตสยเป็นความจริงเพียงอย่างเดียวเท่านั้น¹ ทั้งนี้เพราะ: "แท้จริง สกลจักรวาลนี้ก็คือ พรหมัน[อาคัมมัน]"² ด้วยเหตุนี้ ความคิดแบบนามธรรมล้วน ๆ จึงได้ประสานเข้าด้วยกันกับความคิดเห็นในเรื่องความจริงตามปกติวิสัยของมนุษย์โดยทั่วไป และในกรณีนี้ จะมีการอธิบายอย่างมากมายถึงความสัมพันธ์อันเกี่ยวกันระหว่างอาคัมมันที่อยู่ในตัวบุคคลกับอาคัมมันภายนอก[พรหมัน]ที่แผ่กระจายอยู่ทั่วไปในทุกหนทุกแห่งของสกลจักรวาล ทั้งที่ในฉานโทคยอุปนิษัทและในมุนทกอุปนิษัท มีกล่าวไว้ว่า

¹ Deussen, The Philosophy of the Upanishads, trans.

A.S. Geden, pp. 162, 405

² ฉานโทคยอุปนิษัท 3.14.1

สรวุ ชลวิหิ พรหม

ฉานโทคยอุปนิษัท 7.25.2

อาคโมเวหิ สรวุมิถิ

มุนทกอุปนิษัท 2.2.12

พรหมโมเวหิ วิศวมิถิ , ฯลฯ

อาคัมมีอยู่ที่เมืองล่าง-เมืองบน, เมืองหลัง-เมืองหน้า, เมืองขวา-เมืองซ้าย
แท้จริง อาคัมมีนเองคือสกลจักรวาล¹ ไฟคือหัวของอาคัมมี ดวงตาทั้งสองคือพระ-
จันทร์และพระอาทิตย์ ทั้งสองคือทิศทั้งหลาย ส่วนอุบายที่แปลงออกมาคือบรรดา
พระเวททั้งหลาย ลมหายใจก็คือลม หัวใจคือโลกนี้ทั้งหมด จากเหตุทั้งสองของ
อาคัมมีคือแผ่นดิน อาคัมมีนี้แลคืออาคัมมีที่อยู่ภายในสรรพสัตว์ทั้งหลาย²

กล่าวโดยสรุปก็คือ การอธิบายว่า "สกลจักรวาลนี้คืออาคัมมี(พรหมัน)" ก็

เพื่อจุดมุ่งหมาย 2 ประการ คือ

- 1) เพื่อเป็นการยอมรับความจริงในความเป็นอยู่ของทุกสิ่งทุกอย่าง
- และ 2) ในขณะที่เดียวกันก็ยังคงเห็นว่า อาคัมมีเป็นความจริงเพียงอย่างเดียว
อยู่บน

แต่คำอธิบายดังกล่าวนี้ ชาวอินเดียนโบราณบางพวกในสมัยนั้นถือว่ายังคลุมเครือ
อยู่มาก³ สมการที่ว่า สกลจักรวาล = อาคัมมี ดูเป็นไปไม่ได้ เพราะอาคัมมีอยู่เพียง

¹ ฉานโศกอุปนิษิต 7.25.2

อาคัมไมวารสตุต , อาคัมโมปปริษฎาตุ , อาคัมมา ปศุจาทุ , อาคัมมา ปุรสุตาทุ , อาคัมมา
ทกมิณตะ , อาคัมโมตตครตะ , อาคัมโมเวท สุวามิตี .

² มุณฑากอุปนิษิต 2.1.4

อคุนิรุ มุรุชา , จกุนี จนทรสุรเยา , ทิศะ โศรเกเร , วาค วิวฤคาศุจ เวหะ ;
วายุะ ปุราโธ หฤทย วิศุมสุย ปทฤษามุ ปฤถิวี เหยษ สุวฤคานุทราคมา

³ เนื่องจากคัมภีร์อุปนิษิตในสมัยพระเวทมิได้เป็นผลงานความคิดของบุคคล
เพียงคนเดียว แต่เป็นงานรวบรวมความคิดของบรรดานักปราชญ์ทั้งหลายในสมัยนั้นเข้า
ไว้ด้วยกัน ดังนั้น เราจึงพบความคิดต่าง ๆ มากมาย และบางครั้งก็ขัดแย้งกันเอง แม้
แต่ในคัมภีร์เล่มเดียวกัน

หนึ่งเดียว แต่สกลจักรวาลประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ มากมาย นอกจากนี้ คำอธิบายดังกล่าว ยังถูกพร่องไปในเรื่องลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างสกลจักรวาลกับอาคัมน์ ดังนั้น จึงปรากฏว่ามีข้อความบางตอนในคัมภีร์อุปนิษัตที่อธิบายถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของ สกลจักรวาลกับอาคัมน์โดยอาศัยหลักของเหตุและผล ซึ่งทำให้สามารถเข้าใจได้ง่ายกว่า เพราะมีความคุ้นเคยมาจากระบบการณ ในกรณีนี้จะถือว่าพรหมัน หรือ อาคัมน์เป็นเหตุ ที่มีอยู่ก่อน ส่วนสกลจักรวาลในฐานะที่เป็นผลย่อมมาจากเหตุคือ พรหมัน และในขณะที่เกี่ยว กันก็มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับพรหมันด้วย เนื่องจากว่าได้สร้างขึ้นโดยพรหมันและ ออกมาจากพรหมัน¹: "เหมือนกับแมลงมุมที่ปล่อยตัวตัวเองออกไปโดยเส้นใย หรือ ลูกไฟ ดวงเล็ก ๆ ที่หลุดกระเด็นออกมาจากดวงไฟใหญ่ สัตว์ทุกชนิด โลกทุกโลก เทพเจ้าทุกองค์ ล้วนมีชีวิตทั้งหมด ย่อมออกมาจากอาคัมน์ในทำนองเดียวกันทั้งสิ้น"² ในกรณีนี้จะถือว่า ปรุมเหตุทางกานสสาร (ปรมาณ) ของสิ่งต่าง ๆ มาจากพรหมัน และ การที่พรหมันสร้าง ขึ้นก็เพื่อปกปิดสถานะที่แท้จริงของมันเป็นธรรมชาติของพรหมัน เหมือนกับที่แมลงมุมปกปิด ตัวเองด้วยเส้นใย³ ในเวลาเดียวกัน พรหมันก็ได้เข้ามาอยู่ในทุกสิ่งทุกอย่าง หรือ

¹ Deussen, The Philosophy of the Upanishads, trans.

A.S. Geden, p. 164

² ฤคหัตถ์คฤปิณีส 2.1.20

ส ยโธรณนาภิสคณฺฑโนจเรศฺ ยถาคฺเนะ กุหฺรฺว วัสดุํจิงกา วฺยฺจฺรฺนฺติ เอวเมวาชฺมาหา-
คฺมฺนะ สฺรเว ปรฺวณาะ สฺรเว โลกาะ สฺรเว เทวาะ สฺรวานิ ภูคานิ วฺยฺจฺรฺนฺติ.

³ เศวตาสวคฺรฺปิณีส 6.10

ยธฺ คณฺฑุนาก อิว คณฺฑุภี: ปรฺวณไซะ สฺรฺวาทะ เทว เอกะ ชฺวมาวฺฤโณศฺ.

ในฉานโหลคฤปิณีส 6.3.2 ระบุว่าปรุมเหตุทางกานสสารซึ่งมีอยู่ 3 ประการ คือ ความร้อนหรือธาตุไฟ(เชษฺ), น้ำหรือธาตุน้ำ(อฺป) และอาหารหรือธาตุ คิน(อนฺน) ว่า เหตุทั้ง 3 (คิสฺโร เทวตาะ)

สกลจักรวาลที่ตนสร้างขึ้น¹ ด้วยอาत्मันอันเป็นรากฐานของชีวิต(ชีวาत्मัน)² และทำหน้าที่เป็นผู้ควบคุมอยู่ภายใน(อนุครยามินุ) ในทุกสิ่งทุกอย่าง³ หรือเป็นผู้ที่อยู่ภายในความเป็นตัวบุคคล กังที่ไคกล่าวถึงมาแล้ว กล่าวโดยสรุปก็คือ เมื่อพรหมันได้สร้างสกลจักรวาลขึ้นมาแล้วก็ได้เข้ามาอยู่ในสกลจักรวาลนี้ในฐานะที่เป็นวิญญาณ (soul) ของทุกสิ่งทุกอย่าง โดยไม่มีใครสามารถจะมองเห็นได้ด้วยตา : เหมือนกับมีคที่ซ่อนอยู่ในผัก หรือไฟที่ซ่อนอยู่ในเชื้อเพลิง⁴ ในที่นี้จึงมีคำกล่าวเอาไว้ว่า "อาत्मันคือสิ่งอมตะที่ถูกปิดบังไว้โดยความจริง[ของสกลจักรวาลซึ่งเป็นความเชื่อถือของคนโดยทั่วไป]"⁵ หรือ "อาत्मันคือความจริงของความจริง"(สกุยสุย สกุย) กล่าวคือ สกลจักรวาลนี้เป็นความจริง แต่ความจริงที่อยู่ในความจริงนี้ก็คืออาत्मัน⁶

ในการอธิบายโดยใช้หลักของเหตุและผลนี้ อาत्मันยังคงเป็นความจริงเพียงอย่างเดียวยู่เช่นเดิม ทั้งนี้เพราะปฐมเหตุทางคานัสสารของสกลจักรวาลถือว่ามาจากพรหมัน และในเวลาเดียวกัน พรหมันก็ได้เข้ามาอยู่ในทุกสิ่งทุกอย่างในฐานะที่เป็นวิญญาณ

¹ ไทคทีรียอุปนิษิต 2.6

² ฉานโทคยอุปนิษิต 6.3.2

³ ทถนทวารันชกอุปนิษิต 3.7.3 ... ฯลฯ

⁴ ทถนทวารันชกอุปนิษิต 1.4.7

⁵ ทถนทวารันชกอุปนิษิต 1.6.3

" อมฤคํ สกุเบน ฉนุน "

⁶ Deussen, The Philosophy of the Upanishads, trans.

หรือที่เรียกว่า อากมัน ของสิ่งต่าง ๆ ทั้งหมดเหล่านั้นด้วย¹ ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า สกลจักรวาลนี้คือพรหมัน หรืออากมัน และด้วยเหตุนี้ ถึงแม้ว่าจะเป็นการยอมรับในความ-

¹ ถึงแม้จะถือว่า สกลจักรวาลมาจากพรหมัน แต่สกลจักรวาลก็มีใช้เป็นส่วน หรือเสี้ยวใดเสี้ยวหนึ่งของพรหมัน ทั้งนี้เพราะพรหมันมีความเป็นหนึ่งเดียวที่ไม่อาจจะ แบ่งแยกได้ ["นิมกธ" , เสวตาสวครอุปนิษั 6.19, มุณฑกอุปนิษั 2.2.9; " อกธ " , เสวตาสวครอุปนิษั 6.5 , ปรัศนอุปนิษั 6.5 , โมกรายณียอุปนิษั 6.12] ดังนั้น สกลจักรวาลนี้ก็คือพรหมันโดยสมบูรณ์เช่นเดียวกับที่อากมันของเรา ก็คือพรหมันโดยสมบูรณ์ ดังที่ในพฤตหารัณยอุปนิษั 5.1 มีกล่าวไว้ว่า "พรหมันนั้นมี ความเต็ม ส่วนสกลจักรวาลนี้ก็มี ความเต็ม จากพรหมันที่มีความเต็ม สกลจักรวาลที่มีความ เต็มนี้ได้ออกมา(ปฐมณะ ปฐมนิทม , ปฐมาตุ ปฐมมุตหุยเต) ความคิดที่ว่ามีความ แยกต่างระหว่างพรหมัน ซึ่งเป็นที่มาของสกลจักรวาล กับ อากมันที่เข้ามาอยู่ในสกลจักรวาล หรือ ระหว่างปรมาत्मิน กับ ชีวาत्मินที่อยู่ในตัวบุคคลเพิ่งเกิดขึ้นในสมัยหลังโดยมีปรากฏ ให้เห็นเป็นครั้งแรกในการอุปนิษั 1.2.23 [= มุณฑกอุปนิษั 3.2.3]: "อากมัน เอื้ออภัยใด ผู้หนึ่งจึงจะสามารถรูแจ้งอากมันได้ เพราะอากมันจะเปิดเขยธรรมชาติที่แท้ จริงของคนแก่บุคคลนั้น" ความแตกต่างดังกล่าวได้มีปรากฏชัดแจ้งขึ้นทุกทีโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเสวตาสวครอุปนิษั ตัวอย่างที่รู้จักกันแพร่หลายในเรื่องนี้คือบทอุปมาปรมาत्मิน และ ชีวาत्मินกันนถ 2 ตัว [4.6 มุณฑกอุปนิษั 3.1.1] ซึ่งเป็นข้อความที่พัฒนามาจาก ฤคเวท 1.164.20 แต่นำมาที่ความเสียใหม่ว่า "นถ 2 ตัวเป็นเพื่อนอยู่ใกล้ชิดกัน แทะอยู่บนต้นไม้เคียงกัน นกตัวหนึ่งกินผลไม้[ชีวาत्मิน] ส่วนนกกอีกตัวหนึ่ง[ปรมาत्मิน] ใดคนมองดูอยู่เฉย ๆ โดยมีใดกินอะไรเฉย" จากข้อความนี้ ชีวาत्मินถือว่าเป็นทั้งผู้กระทำ (กรตุ) และผู้รับผลการกระทำ (โภคตุ) ในขณะที่ปรมาत्मินจะอยู่นิ่งเฉยโดยไม่มี การกระทำใด ๆ

มีอยู่จริงของทุกสิ่งทุกอย่างในสกลจักรวาลตามความเชื่อถือของคนไทยทั่วไป แต่อาคมมันก็ยังคงเป็นความจริงเพียงอย่างเดียวเกี่ยวข้อยุ่กันเอง

ขั้นตอนที่ 3 ประการดังกล่าวนี้ ถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งในการที่บุคคลจะรู้แจ้งถึงความสัมพันธ์อันเกี่ยวกันโดยเนื้อหาของสรรพสิ่งทั้งหลายในสกลจักรวาล หรือที่เรียกว่า ธรรมัน ในอาคมมันของคน ซึ่งจะช่วยให้บุคคลผู้นั้นสามารถหลุดพ้นจากสภาวะการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย